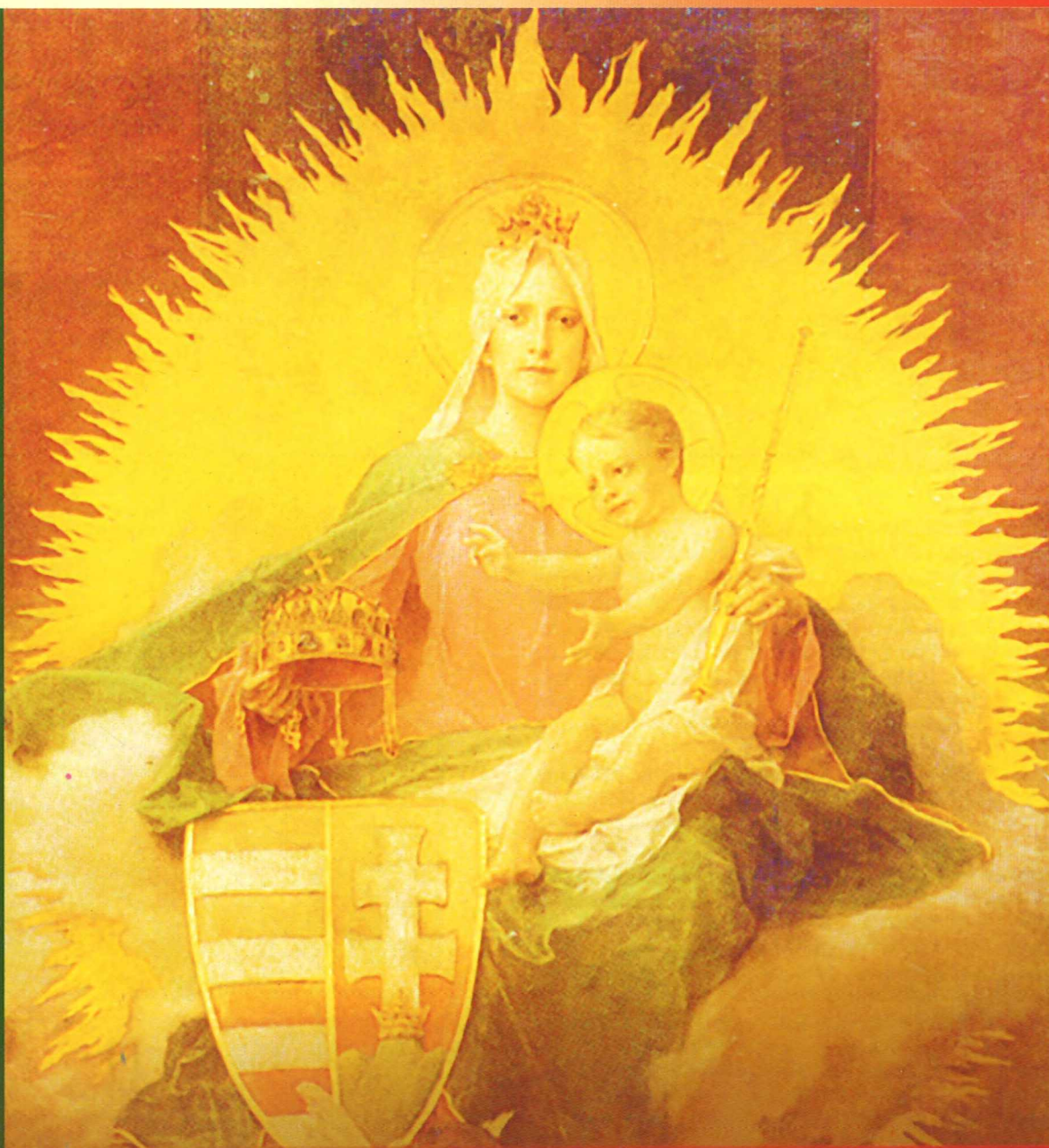

LAGOS IDEGENNYELVOKONYV
2004
BUDAPEST

РУСИНСЬКИЙ RUSZIN VILÁG SVIT

річник II, число 12., септембер 2004
II. évfolyam 12. szám, szeptember 2004

Др. М. Лявинец

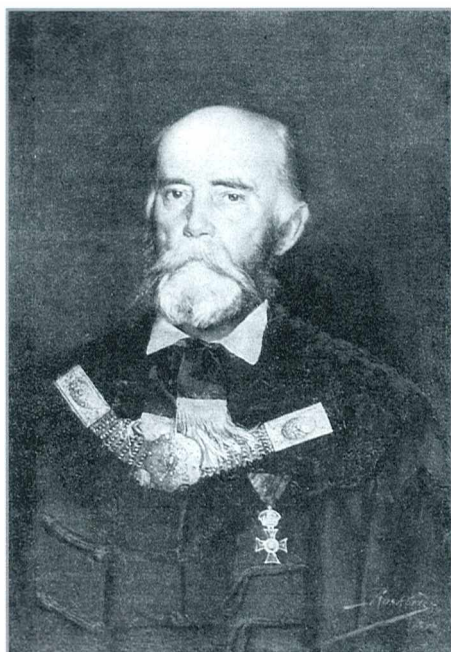
Игнаций Рошкович

150 р. из дня рождєнія художника

**Свято рождєнія Пресвятої Богородиці
у Сентендре**

Ігнацій Рошкович (1854-1915) 150 років із дня народження

Портрет Н. Терка. 1888.

Ігнацій Рошкович займає видне місце серед самих знайомих малярів Пудкарпаття ХІХ століття. Жив і творив на території тогдишньої Австро-Мадярщини. Родився вун у селі Славковці Земплинської жупи 28 вересня 1854 року. Отець його, греко-католицький священник, літератор, був професором Ужгородської семінарії. Із 1857 року життя Рошковича зв'язано із Ужгородом. Вун учиться у Ужгородській гімназії, де першим його наставником був відомий академічний художник, професор **Ференц Гевардле**.

Поза постійних хворот, починаючи із четвертого класу, Ігнацій Рошкович учиться приватно і вже тоді починає думати про кар'єру професійного художника. Щасливим виявилось його знайомство із художником і іконописцем Фердинандом Видров, котрий став його учителем. У 1875 році здатний учень успішно здає іспити до Будапештської Академії Художеств, де його учителями ставуть такі знамі живописці, як **Дюло Бенцур**, **Бертолон Сейкель** і другі знамі мадярські портретисти.

У 1879 році Ігнацій Рошкович достав стипендію і отправляється до Парижа, а пак до Мюнхена. У Мюнхені вун совершенствує свою художественну техніку під керівництвом **К. Пілоті** і **А. Вагнера**, котрі прививають молодому живописцю любов до класики, високу техніку, академізм.

1882-83 роки живописець проводить у Римі, де изучає полотна великих майстрів Возрождення. Сісі произведения відкрили молодому Рошковичу очі на багатоє.

Із Рима Рошкович вертаться у Ужгород, де даякий час робить учителем рисования, а уже із 1885 року живе постійно у Будапешті. Самий плідотворний період у творчості Рошковича припадає на 1880-1890 рр. У сій період вун інтенсивно робить над фресками у церквах у різних кунцях обширної території Австро-Мадярщини.

Послідні роки життя художника осложнились сліпотом, котра прогресировала, операціями по сему поводу і другима хворотами. Умер Рошкович у 1915 р. у Будапешті. І. Рошкович приобрів популярность як монументаліст і церковний живописець. Образи у соборній церкві Пряшова (1881), фрески у церкві Снини (Словакия) 1888 р., „Благовіщення" у монастирі Марія-Радна (Румунія), престольні картини у Левочі (Словакия), розписи будапештських храмів-базиліки св. Стефана, римо-католицького храму у Йожефвароші, Пештської

Образ Св. Діви у церкви на Ровжак тере.

греко-католицької церкви на Ровжак тере - се далеко не повноє перелічення робут, котрі исполнив І. Рошкович у сисі роки.

У 1882 році за картини, написані на релігійну тематику і іконопись, вун був нагороджений державнов премійов, у 1900 р - достав малу державну золоту медаль, а у 1902 р. - премію Кароля Лотца.

Серед робут сього плану виділяється розпис соборного храму у Кечкеметі (1899) і особливо плафон „Св. Миколай благословляє пастухов і землеробов”. Капітальнов роботов Рошковича є його розпис зала св. Стефана у Будинській королевській палаті (1896). При усій своїй традиційності і условності художественної концепції сісі роботи характеризувуть живописця як майстра, здатного создавати психологически выразительні образы історических осіб.

Замітне місце у творчості І. Рошковича займають портрети. У портретах вун передає внутрішній духовний світ і характер чоловіка, передає його індивідуальність. Каждый из його портретує являється якби своєобразним розказом проличность.

Таким є і його ранній „Автопортрет” (кон. 1870-х рокув), на котрому вун изобразив себе у селянській одежі из традиційним „художницьким” машликом на грудях, написаний из світлотіньовими контрастами, свободнов живописнов манеров. Из заказных портретує одним из майфайных є „Портрет графа Наполеона Терека” (1888). Написаний богатов шкалов темных тонує, портрет передає глибоку індивідуальність, великий жизненный опыт, достоинство личности. Інтересними є і картини бытового жанра - „Розміняйте гроші” (1880), „Малое червеное яблочко”. „Дикий мак”, „Свальбовый танец” и

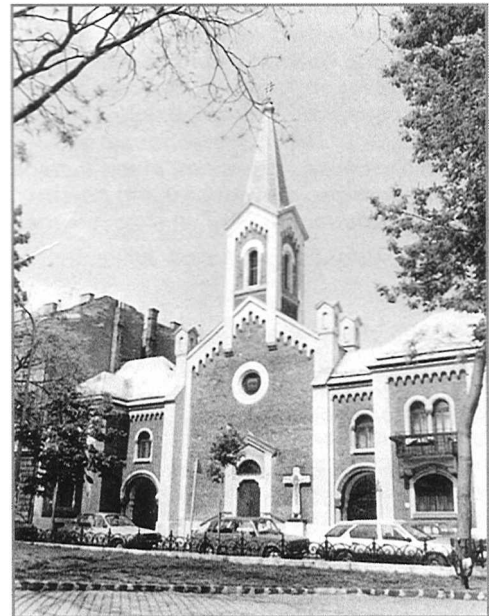
из сих робут сохранилося дуже мало. Характерным приміром ранніх произведений Рошковича може служити його картина „Св. Мефодій и Кирил - апостолы словян”, котра находится у Закарпатському художественному

Образ Иисуса Христа у церкви на Ровжак тере.

много другі. Цінность портретує, жанровых зарисовок Рошковича є у тому, што вун отобразив своїм особым стилем характер чоловіка, його внутрішній духовний світ. Темы и сюжеты Рошкович брав в основном из жизни и быта мадярських селян Великої Середньо-Дунайської низовини. Айбо не треба думати, што творчество Рошковича проходило лем у мадярському руслі. Рошкович був тісно зв'язаний из отцюзнинов, прекрасным краєм, де родився, де вырос, де постоянно жила його сім'я.

У roky учения у Будапешті и Мюнхені, вун часто приїзжав на Пудкарпатя, де много робив. Рошкович росписав церкви у селі Краснопорів, Великий Копані, Цегольнянську церкву у Ужгороді, вун є автором и престольных образув у вишеназваных церквах. На жаль

Греко-католическа церкву на Ровжак тере.

музею.

Наслідіє І. Рошковича не ограничується извісними картинами, вун написав много портретує и жанровых сцен, живучи у Ужгороді у 1884 році, або нахождение їх неізвістно, можемо лиш надіятися, што роботы будуть найдені и описані.

Дякувучи великуй роботі у родных краях, І. Рошковичу поручили иллюстровати VI том труда извістного ученого академіка А. Годинки „Австро-Мадярска монархія, у слові и у картині”, а именно розділи „Ужгородський комітат” и „Русины”. Сисі иллюстрації художник создавав, знавучи природу Пудкарпатя, особеності родного края. Композиція „Ужоцький перевал” є своєобразным образом Пудкарпатя из горами, порослыми смереками, из деревляними хижками, обгорожеными плітом из фігурами селян на пути. Ігнація Рошковича мож раховати зачинателем пудкарпатського пейзажа. Значеніє творчества Рошковича діла розвитку живописного искусства Пудкарпатя было дуже значительным. Связі його из родными містами были муцними и разнообразными. Як писали даякі критики, „вун вадь штось дав родному краю, або штось уд него узяв”.

Ігнацій Рошкович много нам дав, його произведения нібы открыли путь пузнішому поколінію живописцює Пудкарпатя, котрыми русини по праву дуже гордяться.

Составила М.

Література:

Г. Островський „Образотворче мистецтво Закарпаття”

И. Поп Энциклопедия Подкарпатской Руси Ужгород: Из-во Падыка 2001. стр. 326

Памняти А. Павловича

Я сын Бескидів

*Я син Бескидів думки прадідів думам,
Тобі родину, руська дружино, співам.
На Маковиці, братя, сестры, вам співам!
Дух народности, благородности зо мною
Думки прадідів, пісні Бескидів співам
Вічно зелений квіт премилений зберат,
Руський барвінок, на руський вінець складат.
Што внимам, то желаєм, то співам,
Руска родину, співай дружно зо мною.*

Біловежа 1862 р.

Сисі слова принад-
лежать великому родо-
любю, прогресивному
поету-демократу, священ-
нику, педагогу, народному
будителю, просвітителю,
історику и фольклористу,
публіцисту и обществен-
ному діятелю Александру
Павловичу.

У нашуй історії вун
занимає почесное місце
уедно из такыма корифе-
ями, як А. Духнович, Ю
Ставровський-Попрадов,
И. Сильвай, Е. Фенцик и
многидругі.

Свойов поезійов А.
Павлович національно
пробуждав русинув до
свої ідентиты, прививав
їм любов до материн-
ського слова, до свої
церквы, до культурных
традицій родного края.

Кидь хочеме кратко
оцінити житя и діятель-
ность А. Павловича, треба
испершу уповісти, што
поет цілый свуй живот
провыв межі простым
русинським народом на
Маковиці. Оспівав його у
своєю поезії и у міру своїх
возможностей двигав и
розвивав його культурный
уровень.

Родився А. Павлович
19 септембра 1819 рока у
селі Шаріське Чорне
типирішнього Бардійов-
ського края у родині греко-католического священника.
Коли Александру исполнилося 4 роки, умирає його отец, а
у возрасті 9 рокув – умирає мати. И вун лишився круглим
сиротов уедно из 4 братами. Завто у його поезії часто є
тема сиротства. По смерті матери про малого
Александра заботиться родина из бока матери, а
найбульше – уйко, Андрій Гладышовский, родом из
польської Лемковины. Начальні класы выходив у
Лембергови, у польсько-німецькуй школі, а старші класы
(1835-1839 рр.) у Бардійовськуй гимназії. Туй вун изучає
латинський и словацький языки.

У 1839 р. А. Павлович зачинає 5 кл. гимназії у
Мішкольці, де ходить и у 6-ый клас. У 1841-1843 рр. дале
учиться у Мадярщині у Егері, де записався на право. У
Егері живе короткий час у родині німецького дохтора, за
тым у графа Сірмаї, як учитель и воспитатель дітей. Туй
мав у розпорядженію богату бібліотеку мадярської и
німецької літературы. Павлович много читає, и пробує
писати стихи по-мадярськи и по-німецьки. Коли
освободилося місце у богословській семинарії у Трнаві,
тогдашній пражувський єпископ И. Гаганець посылать
Павловича до Трнави. Прожиті там роки (1843-1847 рр.)
были діла нього великов школов живота.

У Трнаві Павлович много чить, в тому числі
польського класика А.
Міцкевича и мадярського
поета Ш. Петёфі. И уже у
тот час задумуєся над
своїм материнським
языком и зачинать, як вун
говорив, „римськими
буквами складати руські
стишки”.

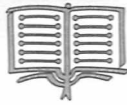
27 августа 1848 рока
А. Павлович був высвя-
чений греко-католичесь-
ким єпископом И. Гаган-
цем за священника.

У фебруарі 1849 р. вун
стає архіваріусом и про-
токолістом греко-католи-
ческого єпископського
уряда у Пряшові, де був
аж до 1851 р. Тот час був
діла Павловича дуже
цінним, вун зближуєся из
А. Духновичом, котрый
стає діла Павловича не
лем учителём, а и
старшим приятелём,
котрого вун дуже цінив. Из
Пряшова А. Павлович
одходить за священника
до Біловежі, де перебув
13 рокув. Туй вун збли-
зився из своима вірника-
ми, русинами. На Макови-
ці А. Павлович форміру-
єся, як зрілый поет,
народный будитель, вун
глубже осознає соціальну
и національну біду свого
народа.

*Ах, на Маковиці смутни тепер часы,
Людове не мають хліба, ані полин,
Нім хліба, ні полин, податкы великы,
Прото люде ідут до той Америки.*

У септембрі 1864 рока А. Павлович стає священником
у Вышньому Свиднику. У Свиднику Павлович прожив 36
рокув, аж до самої смерті, до 25 децембра 1900 рока. Туй
вун розвернув широку духовну и культурно-
просвітительську роботу, поддерживав тісні контакты из
И. Сильваєм, Ю. Ставровським-Попрадовым, из

представителями Літературного Общества св. Василя Великого у Ужгороді і другими неординарними особистостями.

У Свиднику розцвіла і літературна діяльність А. Павловича.

Вун лише патріотичні стихи, такі, як „Отечество“, „Піснь Карпатоборця“, „Глас Русинов“. Як священник, писав стихи на релігійні теми, такі як: „Бог“, „Новий рік“, „Віра“ і др..

Окреме треба уповісти про його поему „Став бідного селянина“. Поема была найдена у Біловіжі у міднуй шкатулці под хрестом храма. Вун из жалём описує состояние русинського селянства:

Нещаслива наша народна нива,
Стоїт опущена так, як скала сива
Так, як скала сива, стоїть руська нива.
Доля Русинства, доля нещаслива.

А. Павлович сильно переживав за національну і соціальну судьбу свого народу. Вун дуже велике значеніє придавав сохранию материнського языка, культуры:

Як люде слободни жить хочеме з вами,
Русины желают быти Русинами!
Свою церкву, язык, обычай хранити,
Чім нас Бог сотворил, тым хочеме быти.

На роднім языку Бога прославляти,
На роднім языку житя розвивати
На роднім языку правду голосити,
Своє миловати, а чуже уцтити!

Плодотворный и богатый духовный живот А. Павловича закончився 25 декабря 1900 рока. Вун є похороненый у Свиднику на цвинтарі при греко-католической церкви св. Параскеви. На його честь у церкви висить табла из таким текстом:

Памяті Александра Павловича,
Сына Маковиці, народного стихотворца
Душпастиря Свидницького
+ 1900

Великих людей не треба хвалити, їх прославили діла, котрі они совершили за свуй живот. Сесе у повнуй мірі относится до священника и народного будителя А. Павловича.

Составила М.

Література:

Мєр. Гавриїл Бєскид. Александр Павлович живот, творчость и сучасность.

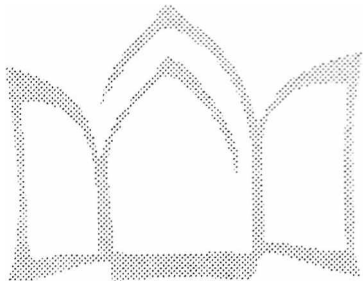
Тє. Др. Петро Штурак

Духовне и гуманне діяльність А. Павловича і єго одношіня к русинському народу.

Самий наш радостей не шукать,
Не буде стільки собственних дотей.
Утешенія мим нахожу я,
Вє благих людях любилых друзей.
Со святе Стефана, Емилиї
Живя в дружбѣ отє мнѣх, а втє.
И ми дружество вѣнчає у вѣкѣх,
Нєсє не у вѣдєть вѣкѣх.
Мы вєгда друг друга почитаем,
Разом радуємь и в тоскуемь.
Друг друга благо дѣла желаем,
Во вєсь сердцемь сочувствуемь.
О сємьбѣ вєснѣх наертати.
Нѣмнѣх чужбѣх вѣснѣх сєрцѣх
Да пометѣмь вѣрнѣх пережити.
Нємнѣх дѣтѣх, мѣстѣх, Мати, Стєпѣ.
Нє Рєдити мѣх чужбѣх да нємнѣх
Вє сєрдцѣх, мѣстѣх, вѣснѣх дѣтѣх
Они вѣснѣх, вѣснѣх, вѣснѣх.
Нѣмнѣх, мѣстѣх, Рєдити мѣх,
Да вѣснѣх, вѣснѣх, Мати, Мати,
Рєдити мѣх, вѣснѣх, Мати,
Живот отє вѣснѣх, вѣснѣх,
На мнѣх, мѣстѣх, вѣснѣх,
Вѣснѣх, мѣстѣх, вѣснѣх, Мати, Мати.

Честовані читателі!

Русинські книги ви годні купити по адресу:

Budapesti Teleki Teka
1088 Budapest Baross u. 1.
e-mail: telekitek@tla.hu

Исторія у камню и бронзі

У історії кожного народу є імена, котрими мож гордитися. А кидь то імня є імням прекрасної жонї, котра прославила наш край своїми прекрасними роботами, то ним ищи май варто гордитися...

А імням сим є імня Олени Мондич-Шіналї.

Олена Шіналї-Мондич родилася 26 септембра 1902 рока у селі Дюлафолво (територія бывшої Австро-Мадярщини, типирь Румунї) у сімї учителя. Отиць її був родом из села Осиково, Бардїйовського округа.

Начальное образование Олена достала у свого отця. Середню школу пройшла у Кошицях и у Будапешті. Олена дуже скоро стала інтересоватися искусством, неотступное желаніє учитися малярству привело її, файну, стройну, молоду дівчину у Прагу. У 1921-1922 рр. она учиться у Пражській художественно-промышленной школі у професора Маржитки Йоновой. За приліжное и успішное учения її переводять у Пражську Академію Изобразительного Искусства, де Олена легко студіює под руководством знаного чеського скульптора Яна Штурсы.

Необыкновенное счастье было и у тому, што її однокурсниками были будущі широкоизвѣстні художники: Габріела Валдертова, Йозеф Шкода, Ян Ружічка, Влад Штрнц и други.

По пропозиції великого авторитета Академії професора Яна Штурсы, Олена у 1923-24 рр. награждаєся почесными грамотами. Пусля окончанія Академії у 1926 році Олена виходить замуж за студента-юриста Ивана Мондича, родом из с. Нанкова, што на Хустщині. Чоловік Олени из первых місяцїв сімейної жизни стає діла неї настоящим помощником, свое-

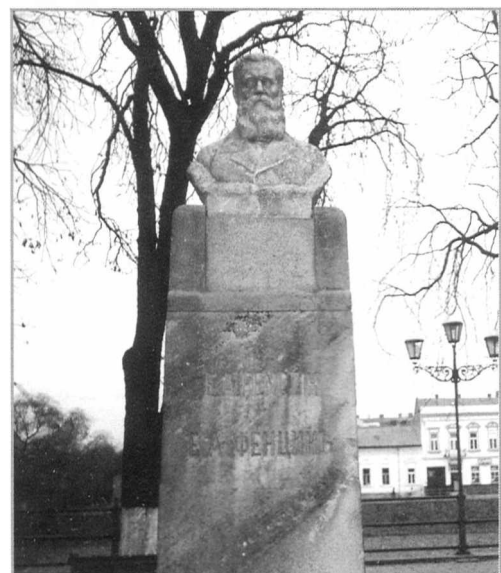
образным імпрессаріо. И изясь Олені пощасливилося робити у великому культурному центрі Праги. Там у неї зачали рождатися задумки про изображеніє найзначніших державных и культурных діятелюв минувшини и современности, котрі предназначалися властями и обществами діла установленя на Пудкарпатской Руси. Извѣстно, што улущеніє соціального, культурного и національного состоянія населенія Пудкарпатя за часув Чехословацкой Републики способствовало возрожденію и активному развитію изобразительного искусства. Особенное оживленіє одбываєся у малярстві и скульптурі.

Народу открывавуться чудесні имена: Деизидерія Милого, Дениса Зубицького и Олены Мондич. Або треба отмітити, што вишезгадані творці не могли вирости и состоятися, як професіоналы, без глубоких духовных народных жерел. Скарбы подкарпатських русинув находиме у неповторимых образах деревляной архитектуры. Різьба чудесных иконостасув, рамы діла икон, розпись по дереву, народна скульптура у придорожных капличках, выкончена різьба на входных дверях церков, сложні конструкції звоніць, переносні алтари, одежда, предметы быта - се одвічні жерела, из котрых уросла скульптор Олена Мондич.

Одним из первых памятникув у творчості О. Мондич серед карпатських будителюв є бюст Е. Фенцика, открытый у 1926 р. у Ужгороді. Сято открытія сего памятника стало триумфом молодой скульпторки. Сись пам'ятник стоить и днись у прекрасному уголку Ужгорода на березі Ужа.

У сему же році она создає скульптуру „Пастух - вівчарь“, котрый открыв серію її композицій на русинську тему: „Лісоруб“, „Аллегорична композиція“, „Карпаторусинська пісня“.

У 1927 році О. Мондич достає відповідный державный заказ: розробити и побудовати пам'ятник Т. Масарику - президенту республіки. Модель памятника у масштабі 1:3 натуральной величини была одобрена трѣма особами: скульпторами О. Шпанієлом, Б. Кафков и істориком искусства А. Матейчиком. Усі троє отмітили, што художественно-иконографичное рішеніє памятника має високу художественну цінность.

Пам'ятник Е. Фенцику

Бюст губернатора Подк. Руси Гр. Жатковича

1931 р. был открыт памятник А. Митраку у Мукачеві.

Из ціллі изученія пам'ятників мистецтва О. Мондич поїхала в Німеччину (Мюнхен), Францію (Париж), Італію (1926 р.), і згодом назад Францію (1930 р.). По поверненні на Подкарпатську Русь жила у Мукачеві, де створила цілу серію портретів сучасників, у тому числі першого губернатора Подкарпатської Русі Г. Жатковича.

Вона робить у бронзі цілі галереї портретів, жанрові, станкові композиції.

Одним из найвідоміших творень О. Мондич є пам'ятник А. Духновичу, виготовлений на пожертвування народу Пряшівщини на суму 80 тисяч корун. Поставу великого будителя скульпторка зобразила із хлопчиком висотою у 3 м., шириною у 1,2 м., глибиною об'єма композиції 1 м і висотою хлопчика 2 м. У період роботи над пам'ятником скульпторка зробила ряд портретів Духновича у мармурі і бронзі. Пам'ятник був встановлений у центрі Пряшова перед семінарією 11 червня 1933 р.

У часи після плідних 30-х років у житті О. Мондич, як і у багатьох творчих особистостей намітився перелом. Політичний клімат у Європі нагнітався. Сесе стало причиною того, що замовлень на скульптури стало дуже мало. Коли почалася друга Світова війна, Олена із чоловіком жила у Мукачеві. Вона тяжко захворіла на раку легень позад властивості майстерських, де скульпторка проводила довгі години за роботою. З цих хвороб вона невилікувана до самої смерті.

Після закінчення війни Олена із чоловіком переїхала у Будапешт, звідси у Кошиці, де робила бухгалтером, продавальницею у магазині, бо позад хвороби не могла займатися скульптурою, де прожила у дуже важких умовах до смерті, котра сталася у 1975 році.

На переломах історичних подій О. Мондич усвідомлювала важливість свого творчого наслідку на Подкарпатті. А днині, аналізуючи її творче спадкоємство, ті рештки її створень, котрі лишилися, ми, її нащадки, ледь тільки починаємо розуміти, що

За тым, у 1929 р. Олена Мондич зробила ще два бюсти у бронзі із галереї історичних діячів - Адольфу Добрянському, - один був встановлений у Ужгороді, другий - у Михаловцях.

Тридцять років стали ділом О. Мондич роками великого творчого натхнення. Уже у

Олена Мондич була високопрофесійною скульпторкою, починаємо розуміти, де і чому вона була вразена, її невдачі, великі душевні потрясіння.

У Олени Мондич не є музею, і майже ніде не буде, вона просто забута. До тепер є спроби принизити її творчість із боку деяких так званих „істориків-словоблудів“. Історія нам не простить, щоб ім'я Олени Мондич було забуто, а творчість принижено.

Ми мусимо повернути до святої пам'яті важкий творчий труд скульпторки. Час уті наперед, багато фактів її біографії втрачено може навіки. Хоч сесе було і не так давно.

Хочемо привести слова Ужгородського скульптора М. Белень: „Мені, як скульптору, дуже неприємно, що ми так легко і поверхнево відносимося до своєї історії і не цінуємо її. Бо ми точно і не знаємо, куди її монументальних і станкових прикмет знищено, вадь пропало. Як класти на вагу епох талант Олени Мондич, вона „одиноким карпатським скульптором“. Рахувати її основоположником, а одтак і класиком професійної скульптури нашої країни...“

Настав час на повний голос уголосити і справедливо повернути правду, не забуто ім'я великої карпатської скульпторки, довести до життя її тяжку трагічну творчу біографію...

Др. М. Лявинець

Пам'ятник А. Духновичу у Пряшіві

Література:
М. Белень 100 років з дня народження О. Мондич (Мандич) (Йопани, Єлени Шіналі) скульпторка (1902-1975).

І. Поп Енциклопедія Подкарпатської Русі.

Пам'ятник Т. Масарика

Евменій Сабов

(145 роччя из дня рожденія літератора, фольклориста, общественного діятеля)

Е. Сабов родився 1 октовбра 1859 рока у селі Вербляж на Воловеччині у сімї священника. Е. Сабов происходит из родины русинских патриотов. Його стрыко, Кирил Сабов, був известным педагогом, а його крестный отець був знамый у краї известный историк Иоанн Дулішкович. Народну школу зачав у Вербляжі, продовжив у Ивановцах, куди переселилася сімья.

Евменій Сабов учився у гимназіях Ужгорода, Пряшова, Левочі, затым учився у Ужгородській духовній семинарії, котру закончив у 1886 році, був посвячений у священники и назначений у село Арданово. Перед тым, як стати благочинным консисториальным совітником, а пак из 1917 рока и архидіяконом Угочанської жупы у Севлюші, вун шість роков робив професором Ужгородської гимназії, преподавав русинський язык и літературу. Сисі предмети у гимназії изучали факультативно по просьбі греко-католического епархиального урядя.

Из учительской діяльності Е. Сабова извязано написание трёх його учебников. Первый из них - Учебник подкарпато-русинського языка и читанка діла молодших класув, котра вийшла у Ужгороді под названієм „Русская грамматика и читанка с упражненіями и задачами. К изучению угорско-русского литературного языка“, часть первая (174 стр.)

У подназванію автор зазначає, што річ іде не про русский літературный язык, котрым насправді написана „Грамматика русского языка для средних учебных заведений Подкарпатской Руси“ (Ужгород. 1924 р.) под редакційов Е. Сабова. Спередслово до сьой книжки, крім Е. Сабова, составили В. Гаджега, В. Гомічко, М. Бескідидр.

Крім сих трудов, Сабову принадлежить ищи „Церковно-славянська граматика“ (Egyházi szláv nyelvtan), 1894 р., написана по-мадярськи. Та найбільшим научным достижением Е. Сабова є його знаменита „Христоматія церковно-славянских и угорских літературных

памятников с прибавлением угро-русских народных сказок на подлинных наречиях“. (Ужгород, 1893 р., 236 стр.), котра уже тогди заслужила внимание славистических журналов.

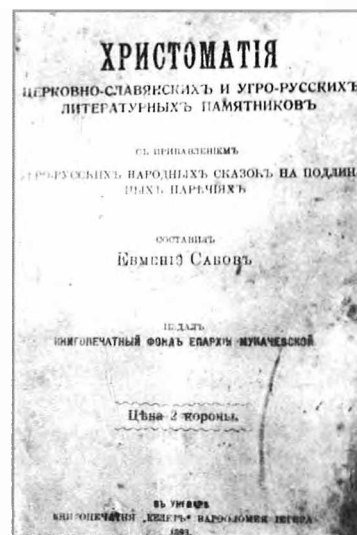
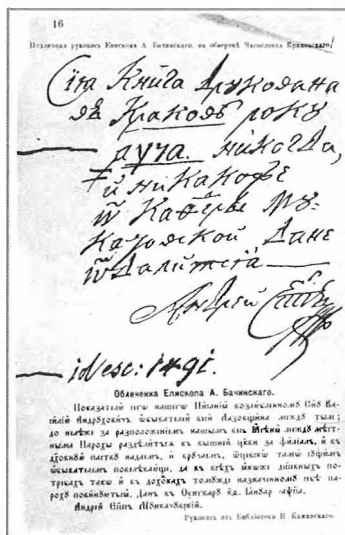
„Христоматія“ - дуже цінний историко-літературный труд, котрый служив и буде служити вічным культурным памятником. Ни до Сабова, ни при його жизни не было избрано уєдно тьлько сведеній про родну землю. „Христоматія“ - сесе на ділі историко-літературна енциклопедія „Угорської Руси“. Сабов не лиш обогатив знанієм своє и послідоючі покоління, но и вызвав любов до родного языка, истории, минушины. Работа Е. Сабова є оригінальнов ищи и тым, што дакотрі историчні пам'ятки, опубліковані у ній, у дншний час є просто унікальними, бо многі оригінали пуд час войн пропали, або были сознательно уничтожені у наш час.

Дуже интересным є розділ „Христоматії“ 1. Про старославянський язык. „Домашні (наші) писані и печатані пам'ятники“.

До писаних пам'яток Е. Сабов относить: Мукачевську літопись (1458 р.), Облаченки епископів Волошиновського (1674 р.), Благовського (1740 р.), Ольшавського (1700 р.), А. Бачинського (1781 р.), Догматику (1598р.), Богословіє Митра Попа (1778р.).

До печатаних: проповіді Йоанна Чурговича, опубліковані у Ужгороді у 1888р, Михаила Лучкая од 1831 рока, котрі опубліковані, як „Церковні бесіди“ у тому же році у Будині, „Русько-угорська Граматика“ Ивана Фогороші, печатана кирилицю у 1833 р. у Відню, „Исторія Церковная“ Андрея Балудянского, написана у Відні у 1851р.

У літературній діяльності и образованію русинув (по оригіналу угорських) от первых письменных, літературных и историчных пам'яток до періода вихода „Христоматії“, т.є. до 1859 р., Е. Сабов розличає дакуюлю періодув: церковно-славянський, латинський, мадярський, період А. Духновича, діяльність Общества св. Василия

Великого и період упадка на літературній ниві. Из 1900 р. Е. Сабов отмічає подём у літературній активності русинув, упоминає велике значеніє „Листка” - часописа Е. Фенцика, роботи Ю. Жатковича, М. Врабеля и других просвитителюв.

Е. Сабову удалося прекрасно освітити нашу старину и у куртуй достаточнo популярнуй формі показати наші літературні пам'ятники: історію літератури, процес просвіщенія русинства и также многі сторони історії нашого народа. Содержаніє „Христоматії” свідчить и про то, што Е. Сабов отстойовав и русинський язык. Так у статі про літературний язык на Пудкарпатській Руси, вун пише, што мы не говориме „московським языком” и што „наш язык є діла нас наймилішим”.

Автор статі є убіжденный, што нам треба примінати лем наш язык и у печатанію. А таким язык може стати лем орієнтувачис на язык А. Митрака и Е. Фенцика, бо у них, по мненію Е. Сабова, одзеркалюються особенності живого разговорного языка.

У конці хочеса уповісти про автора описанія „Христоматії” Е. Сабова, мукачевського дітського хірурга, кандидата мед. наук д-ра Стефана Поповича, котрого уже не є из нами, айбо котрый первым пуся довгих рокув молчанія про русинську літературу вообще, у 1994 р. у честь 100-літія „Христоматії” и 60-літія со дня смерти Е. Сабова, составил короткий обзор сего труда. Вун мечтав переиздати Сабовську „Христоматию” діла нас, потомкув, мы мусиме того изробити и хочеса віровати, што то нам удасться.

Др. проф. Антоній Лявинец

Література:

Стефан Попович

До 60-літія од дня смерти Евменія Сабова, извѣстнаго общественнаго діятеля нашего края та столітія єго христоматії.

И. Поп Энциклопедия Подкарпатской Руси. Ужгород. Издательство Падяка

Сабов Евменій

Церковна деревляна архітектура сіверо-восточної часті Подкарпатської Руси

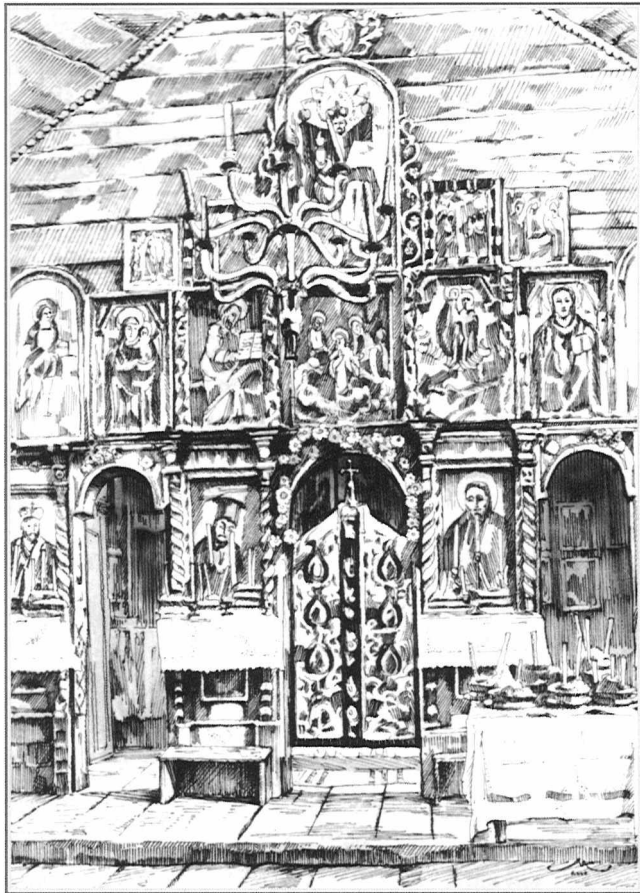
Невеликий наш край, Подкарпатська Русь, но кулко разных, не схожих и неповторных пам'яток середньовічної архітектури сохрانیться у наших варишах и селах. Отчасти сесе вказує на то, як глибоко мы чествуєме наших предкув, котрі тоті пам'ятники правили, як сохотиме нашу історичну пам'ять, без чого не годен екаістовати и розвиватися ани еден народ, а отчасти є и свідком нашого доброго и хосновитого консерватизму. Бо русини й доправды суть страшні консерваторы, но такісьме лем у сохрانیенні свого языка, обычаюв, назвы края. И прекрасных, неповторных шедеврув нашої деревляної церковної архітектури. Ци така вже у нас натура, што не хочеме нич мати иппен такое, ги у сусіда, ци любов до оригінальності и неповторности у наших генах

Сухий - Szuhij

сидить, но мы и доправды не найдеме у нас двоих еднаких церков. Може, на натуру русина наклав свій отпечаток и рельеф містности, де горы и звори до якоїсь міри и затрудняли в тоті далекі часы так активно общатися, ги типир. Што и было причинов того, ош каждое нашое село мало, тай типир ищи має, якісь свої етнографічні особености.

Пам'ятки русинської деревляної архітектури, в першум шорі церковної, утвічають майстрогим нормам искусства, законам композиції, ритму, пропорції. Ош русинські майстры досягли майже вирьха майстерности именно в дереві. ние нич чунного, бо ліс уже в далекий період нашої історії був діла русинув головным строительным матеріалом, и надале остався основов деревляної архітектуры. Уже в тоті

Лазещина - Lăzeșcina

далекі часи була розроблена шилияка техніка строительства и поєдні пов'язані из нив форми будов. Про то, ош уже в далекі часи было именно так, говорят рельефні образы на стовпі-колоні імператора Траяна в Римі (XI в.н.е.), што був поставлений на чисть побіди римського полководця над даками, котрі в тот далекий час жили в нашум країи. На поєдних рельєфах видко прообраз будовы, справленої из горизонтально складених герендуд. Покрѣтя будовы напминають шинглу. Інтересна тут и форма турні, котру мож раховати прототипом окремішньо стоячої деревляної дзвониці из пірамідальным вирьхом, котрі стрічавуться в Карпатах доста часто и днись. Коло турні видко остовку сіна, накладену так, як ищи и типир складувуть сіно у нас на Верховині - на сухув невеликув ялиці из куртима стовпчиками.

Основні принципи техніки деревляного строительства у Карпатах были уроблені до появы культових християнських будов. Но свуй талант русинські майстри майповно розкрыли именно у церковнум архітектурі, бо у строительство церкви майстер годен був красно вкласти свою думку-фантазію, наповно розкрыти свуй талант.

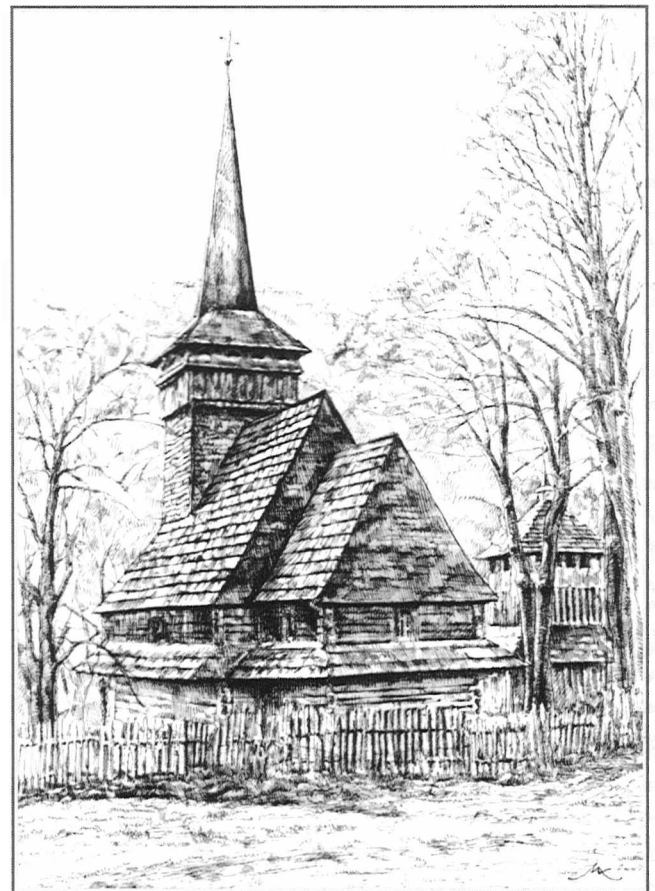
У пам'ятниках церковної деревляної архітектуры сіверо-восточної части Подкарпатської Руси - Березнянщини, народні, русинські майстри уже в XVI в. по-новому розкрыли внутреннее пространство - у висоту при помочи „заломы” - уступу на вирьху церкви. За многі вікы сись тип церков був доведений майстрами майже до ідеальної гармонії. Оригінальна комбінація нахилених и вертикальних частин вирьха (шатра) сих церков робить їх подобными до буддійської пагоды. Над ушитков будовов домінує центральний вирьх, котрый вишший и булший,

ги два бокові, котрі суть на єднум из ним лийніи у напрямі из запада на восток. Бокові вирьхы (шатры) хоть и не цілком симетричні, на усе чинять руновагу елементув будовы. Общій образ церкви завершать турнац-галерея без сулакув, што обычно пуддержувуть стріху. Даний турнац - тото фактично широкий уступ стріхы по цілум периметру церкви, котрый захищать нижню часть будовы уд дождя. У тот же час сись турнац ги бы об'єдинять усі три зрубы церкви у єдно цілое.

Деревляні церкви сіверо-восточної части края невеликі, тут булше живописного начала ги монументального, великого, што якраз и робить їх якимась аж казково-красними. Така, наприклад, цирьков сьтого Михаила в Ужку, справлена в 1745 р. майстром Павлом из недалекого галичанського села Бутлі.

У церкви домінує не центральний купол, а пиридня часть церкви из турньов. Центральний вирьх розпадається на три ярусы. В інтер'єрі церкви майстер шиковно ухосновав контраст світла и тіни. Попадавучи из темноватого бабинця (часть церкви діла жун) у світлу, красну центральну часть церкви, сись простор видиться нараз намного булший, ги є доправды. Цирьков сьтого Михаила в Ужку проста, но именно у сьув простоті и заключаются глубина майстра-русина, котрый доказав создати неповторимый шедевр, што вже вишше дваеста рокув служить вірникам села и радує взор люди, котрі приходять у наш край за неповторнов його красов...

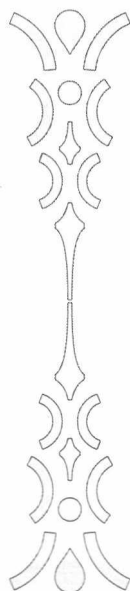
Недалеко уд Ужка, в с. Гусний, сохранився деревляний храм сьтого Миколая, котрый має три вирьхы-куполи. Храм був справлений у 1655 р. У сьому храмі превалює центральний восьмиугольний вирьх. Но, неопозеравучи на сесе, майстри и туй сохранили традицію - сись храм подобный храмови у Ужку. Но лем подобный.

Негровець - Negrovec

Стебна - Sztebna

Ясіня - Пазещина - Jászinya

Бо основний зруб цього храму майстри спрятали пуд широким виносом турнаца, над котрим здоймаються три високі двошорові вирьхи. Бабинець и олтарна часть церкви менші по величині, у плані коцкасті, укриті четиригранними вирьхами.

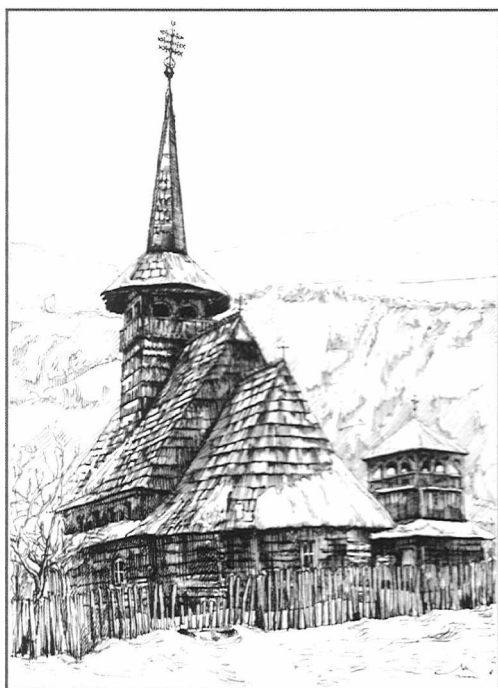
Храм святого Миколая в Гуснум невеликий, айбо майстер, хоснувучи испробований метод, усилив нахил ушитых стін у середину церкви, што зримо пудкреслило динамічність вертикальных многшоровых вирьхув, и тим самым візуально увеличив высоту церкви...

Ищи еден храм подобного типа сохранился в с. Сухий. Тото е Предтеченська цирьков, справлена у 1769 р. За своїма пропорціями она ся тут отличать уд храмув в Ужку и Гуснум. Тут турня над бабинцем вишша уд центрального вирьха. Она была зроблена, як дзвоница, но сесе нияк не нарушило пропорцій, характерных діла сії групи храмув.

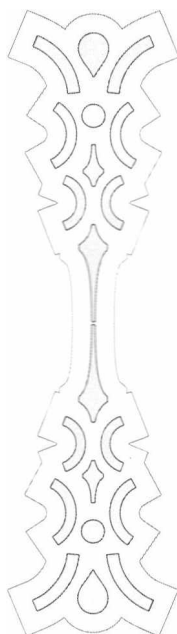
В інтер'єрі церкви с. Сухий окрем красного іконостаса суть дві інтересні ікони - „Розп'яття”, намальованое народним русинським майстром Иваном Вишинським у 1678 р., и „Жертвоприношение Авраама” Ивана Щирецького з 1679 р. У їх сюжеті суть елементи из карпатського пейзажа и жизни селянина-русина.

Графіка Андрія Манайло.

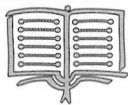
Професор Иван Поп

Новоселиця - Novoszelica

Торунь - Torunj

Розвитіє церковного богослужебного співання (простопінія) у Мукачевській єпархії

У християнській релігії спів є неотемлемою частиною богослужіння у такій мірі, що донедавна восточний обряд не знав читаного Богослужіння.

Говорячи про церковний богослужебний спів, мусиме указати на:

- а) розвитіє богослужебного текста, а также
- б) розвитіє богослужебних мелодій

Укажемо первый раз на розвитіє богослужебного текста.

Перві християне отправляли Богослужіння співанням псалмів и духовних пісень исключительно из Святого Письма Старого и Нового Завіта. Айбо из часом, побожні люди стали складати духовні пісні, и сисі пісні співалися при церковних Богослужіннях. Коли зачали складати подобні пісні, Собор Лаодикійський (343 рік) видав слідуєще правило: „Не вольно у храмах читати псалми не сяті, або книги правилом не позначені, а лем книги Старого и Нового Завіту, у правилах установлені” (Правило 59). „Псалмами несвятыми и правилом не позначеными названо выше-указані духовні пісні, складені вірниками, айбо не ухвалені Церквою”. Причина сего тот, ош вірники могли переняти пісню, зложену єретиком, и мимоволі через її содержаня ширити блуд. Церков из самого начала творилася о независимом содержаніи богослужебных пісень. Имена изкладачів богослужебных пісень первых трёх столітій є нам неизвѣстні. У IV столітїю християнство стало свобудным, або имена изкладачів из увѣренностью не можно назвати. Зачислюємо до них св. Василя Великого (379 р.), св. Іоанна Златоустого (407 р.), як оформителів уже доти существующей Святой Літургії. У пунзіших столітїях можемо уже назвати дакотрі имена и як наслідіє їх труда богослужебні книги: Октоїх, Минея и другі.

Так є дані, што у V столітїю много стихирів исклали Константинопольський патріарх св. Анатолій (хоть дажкі изгладователі у сѣму сомнівавуться) и св. Роман Солодкпівец (500 р.), котрый зложив много кондаків.

У VI столітїю пісні изкладали: св. Савва (532) монах, што жив при потоці Кедрон, при Єрусалимі, котрого рахувуть первым изкладачом Минеї. Вун достав основы Минеї (як говорить усное преданіє) от св. Харитона, што жив у часы Константина Великого, св. Евтіхія (473) и св. Тектиста (467) - своїх учителів - її систематизовав и прописав як обявительну богослужебну книгу діла своих монахів.

У VII столітїю розширив Минею та зложив Тріод св. Софроній (638 р.), єрусалимський патріарх, а св. Андрій,

архиепископ Критський (720) зложив ряд пісень, головню Канон Покаянный.

У VIII столітїю ищи увеличили Минею и зложили Октоїх св. Іоанн Дамаскин (749 р.) и св. Козма, монах у Єрусалимі, пунзіше єпископ Маюмський. Крім того, св. Козма зложив канон на Сошествіє Св. Духа.

У IX столітїю зложили много пісень и Канонів два брати: св. Теодор Студита (826 р.), архимандрит монастиря и Іосиф (845 р.), єпископ Солунський. У сѣму столітїю много пісень зложили, розширяючи Минею св. Теофан и Іосиф піснопісець, монах у Константинополі. У сѣму столітїю закунчилися образование богослужебных

текстов и они обсталися незмінными по нишній час. Усіх вышезгаданных складачів богослужебных текстов, а также и св. Іоанна Дамаскина не мож у повному смыслі слова раховати авторами тых пісень, што їм приписуєся. Бо як, наприклад, догматика св. Івана Дамаскина „Де феде ортодокса” є зборником усѣго того, што перед тым было высказано про віру всіма давными Отцями и Учителями Церкви. Усі вышеуказані складачі богослужебных текстов и св. Іоанн Дамаскин, широко использовали произведенія раніших Отців Церкви.

Тільки про тексты ныншніх наших богослужебных книг.

А як розвивалася мелодія богослужебных пісень?

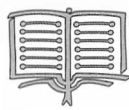
Сам Ісус Христос дав примір співаної молитви, коли по Тайній вечері из апостолами „співавучи пуйшли на гору Елеонську”. Церков из

самого начала ввела спів до Богослужіння позад того убѣдженія, што людський голос є найсовершеннішим музыкальним інструментом діла прославлення Творца, и што при співануї молитви християнин славить Бога розумом и сердцем уєдно. При тому мали вплиніє и каноны Старого Завіта. У Старому Завіті того місто, у котрому не было чути співа, раховали мертвым (Плач Єремія). Співали Богослужіння християни у горницях (у верхних комнатах, котрі у часы Ісуса Христа примінялися діла молитви) и у катакомбах. (катакомбы - се подземні пивниці, у котрых перві християни у часы переслїдувань отправляли Богослужіння и хоронили своїх усоплших.)

Мелодії пісень первых християн были израильского происхождения, так як израильтяне были первыми носителями християнства. Таким образом перві мелодії были перебрані из старозавітної синагоги. Сесе був одноголосный речитатив из повышенієм голоса на конці каждого стиха.

Співали уєдно усі вірники, речитативом,

одповідаючи священникови. Пузніше, коли християнство розпрострилося межи поганами, тоті приспособляли Новозавітні молитви до своїх народних мелодій. Подобное можемо видіти и мы, на територіях теперішніх місій, де, наприклад, африканські негры богослужебні мелодії, перебрані от місіонерув, украшавуть своїми народними мелодіями. Пусля проголошення свободи християнства Константином Великим 312 рока, святі отці заботилися про упорядкованя и усовершенствованіє богослужебного співа относительно мелодії, айбо не могли того робити успішно, бо тогды ищи не было обновленої музикальної системи, котров бы руководствовались ушиткі церкви. Так у каждую церковную общину употреблялись при Богослуженію містні наспіви.

Аж у VIII століттю св. Іоанн Дамаскин (749 рік) систематизовав и поставив на должну высоту церковный спів. Упорядковавши наперед точный текст Богослуженій, св. Іоанн Дамаскин из множества церковных наспівув свого времени, приміняемых у разных церковных общинах, выбрав лем тоты, котрі раховав май соответствующими діла всеобщого церковного примінення.

В основному вун їх переробив и сотворив так званный „осногласник“, по котрому співаться и поныні у Восточной церкви.

Таким образом, у VIII століттю у Восточной церкви

употребляеся общий богослужебный спів по Дамаскиновой теорії, котра основуеся на 8 основных мелодіях діла тропарув, кондакув, прокименув, стихир, канонув. Дакотрі гласы прокименув, стихир и канонув мавуть ищи и по дакулько так званных „самоподобных“. Дамаскинова теорія была утверждена діла всеї церкви Восточного обряда. Ясно, што св. Дамаскин узав діла „урядового“ богослужебного співа майрозпространені и найсоответственні діла богослуженія греческї мелодії.

Треба ищи указати на того, што перві християни давали на красоту церковного співа. Наведемо слова трёх святых. Свята Анастасія, умираючи, говорила: „Церковный спів має быти благочинный.“ А што провозгласив архиепископ Картага, мученик св. Кипріан: „И коли из братами ся сходиме, уедно и из Божиим Первосвященником славиме божественну жертву, маєме мати у памнати пристойность и дисциплину. Не розвивати далеко-широко свої молитвы криком голосным и просьбы, котрі мавуть быти выслані Богови покорно, не треба голосным многоязычієм казати, бо Бог є слушателем не голоса, а сердца.“

А св. Іоанн Златоустый взыває: „Привикай співати и увидиш сладость, бо співаючі наповняються Духа Святаго...“

Степан Попп

Потовмачила М.

Сумні вісті

На 49-му році життя умер депутат Русинського Меншинового Самоуправління Рокомаза

Йожеф Чонгради

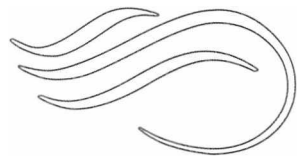
На 85-му році життя умер депутат Русинського Меншинового Самоуправління XII району Будапешта

Михаил Екман

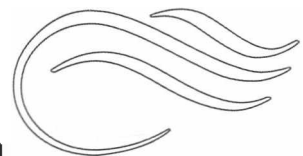
На 55-му році життя умер депутат Русинського Меншинового Самоуправління VII району Будапешта

Ференц Федьвернеки

Скорбиме уедно из родинами умерших.

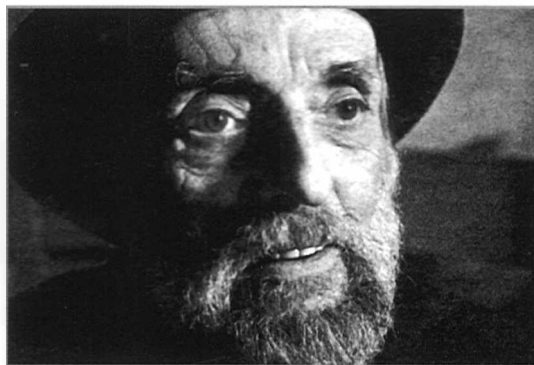

ВІЧНА ІМ ПАМНЯТЬ И БЛАЖЕННЫЙ ПОКОЙ.

Памняти Ёчі Семана

Не стало Ёчі Семана, художника, без котрого не мож было представити Ужгород, чоловік, котрый став легендою ищи при жизни. Про него не мож уповісти, што лишив за собов слід, бо вун лишив за собов дорогу, укладену його необычными образами, фарбами, композиціями, котрі муг придумати и сотворити лиш вун. Мимо Ёчія не мож было пройти просто так, вун будоражив воображеніє, нигда не був банальным, усе був оптимістом, хоть житя його было нелегким. Вун раховався формалістом, бо був несоцреалом. Його перву выставку через 2 години власті приказали

закрити. Або Семану удалось, правда из великими препятствіями, організовати 11 выставок. Усі они мали неабиякый успіх, про них довго говорили.

Його картины усе мавуть позитивну ауру, у одных вызывали восторг, у других - удивленіє, а треті їх не могли порозуміти, просто чувствовали їх необычайность. Картины Семана розійшлися по всему світі. Многі є у приватних колекціях.

Вун обстанєся наусе из нами, из тыми, кто його знав и из тыми, котрі будуть чути за него, як чоловіка - легенду Ужгорода, будуть видіти його картины, котрі хранять у собі тайну, тайну Ёчі Семана.

М.

Про выставку русинського народного и вытварного искусства у Асовді

Из 26 по 28 августа у Асовді отбылася межнародна научна конференция на тему:

„Етнічні контактні зони у Карпатському басейні у другуй половині XX століття”.

Конференцію організували: дирекція музеюв Пештського округу, музей ім. Петєвфі у Асовді и Институт изглядованя етнічных и національных меншын. У прошлому номері

„Русинського Світа” (август, 2004) мы опублікували доклад пана М. Алмашія, „Куди ділися русины Подкарпатя послі 22 януара 1946 року и што за теорія-схема „бойки-лемки-гуцулы”. У первый день конференції, 26 августа, отбылося открытіє выставкы русинського народного и вытварного искусства у Асовдовському музеї. Выставку открыла председатель ВРМС Віра Гіріц. Она проблагодарила усіх, ко предоставив матеріали на выставку, котрі так файно были експоновані робутниками музея: сімю Манайлів, сімю Чегіль, сімю Лявинцов, сімю Кожнянських, сімю Фединцов, Ольгу Сільцер, др. Яноша Сабо, Йолану Стринську.

Наш край є дуже богатим на ручні роботи. Основным

разноцвітных ниток.

Узоры низины приміняли и при цвітному выжиганію по дереву. Мы могли увидіти деревляні вазы, шкатулі, тарілky из такими разноцвітными узорами.

Богато были представлені и національні костюмы разных районув Пудкарпатя. На Воловеччині, наприклад,

женський костюм состоить из сорочки, котра вышиваться низинов, вадь хрестиком, при чому робота є філіграннов, бо рисунок дуже дробний, сукні, котра изнизу прикрашена разноцвітнов тїсьмов и зобрана у дробні складки. Третім елементом костюма є пілка, тоже ряшена и оторочена чіпков. На голову завязуєся кестемен, а на чоло червена партиця. Мужський костюм состоить из ногавиць из грубої шерстяної ткани, сорочки, котра вышита низинов, вадь

хрестиком и крисані, без котрої раньше не мож было уйти из хыжі.

Крисаня украшена цвітним машликом, чичков або пером. Мужський и женський костюмы привезені из села Гукливий, Воловецького району. Сорочка ушита Маріюв Бецов ищи у 30-ті роки минушого століття.

Богато была представлена на выставці деревляна різьба, полицки, предметы быта. Сімя Кожнянських принесла цілу комнату из деревляних предметув, изроблених у уменьшеному виді.

Не мож перечислити усього богатства, што там было! И джерги (Рахувський район), фляшки, облєтєні лозов, дїйниці из дерева, кошарки разной формы, деревляні писанки, піпы, старі книги, разной формы керамика. Сися выставка никого не лишила равнодушным. Посітители записовали благодарность у музейну книгу отзыов. Выставку посітив президент Державного Урядя Етничных и Національных Меншин Антал Гейзер и референтка Урядя Сільвія Кіш. Многі експонаты будуть передані у русинський музей, котрый організуєся при ВРМС, и про открытіє котрого мы сообщимє нашим читателям.

М.

рисунком вышивок є так называєма „низина”, контур котрої усе вышиваєся чорними нитками, а заповняєся червєными, жовтєыми, зелєными, синїми нитками.

Низинов вышивали скатєртї, ручники, салфєтки, парнєчки, а также настінні ковры, ламбрекєны. Кить вышивка низинов предназначалася дїла настінного ковра, то она усе вышивалася вовняными нитками. На выставці были представлені и скатєртї, и парнєчки, и ковры, они радовали очи искусно подобранов гаммов

Свято рожденія Пресвятої Богородиці у Сентендре

4 сентября, у прекрасный, теплый осенний день, русины Будапешта отмечали сято Рождения Пресвятої Богородиці (по-церковному календарю оно 8 сентября). Сесе сято уже четвертый раз отмичаеся у деревлянуу греко-католическуу церкви, котра была привезена из Мондока у шканзен Сентендре и є памятник

архитектуры. Хоть и не было на сись раз організованої автобусної поїздки, избралося коло 80 чоловік. Прийшли не лем из Будапешта, а из Демрєва, Ваца и из других міст. Маленька церков не помістила усіх, люди стояли вон и слухали Божественну Літургію, котру откончив о. Челаній из Естергома. Под час Літургіи співав Візантійський мужський хор им. Св. Ефрема под управлінням Томаша Бубно. Не мож передати тото чувство, коли чуеме многым знакомі из дїтства мелодіи церковного Богослужения. Хор співав из воодушевленієм. Люди співали уєдно из хором у церкви и коло церкви. Общій спів нібы поднимався увись над пригорком, на котрому стоить, серед буйної зелені, маленька церков, у котруй Богослужение лем раз у році у день Рождения Пресвятої Богородиці, и одкрывавуть її лиш діла нас, русинув, за што мы дуже дякуєме руководи-телям шканзена Сентендре.

Пусля Богослужения усі спустилися у поиту (по-нашому - чур), котру уже четвертый раз нам любезно предоставлявуть, обы русины могли штось розумное учути, пообщатися єдно из другим, розділити общу трапезу. На сись раз из докладом про Еде Егана. день рожденія котрого 20-го сентября, выступив др. Андраш Штумпф-Бенедек. Його доклады усе интересні, содержат много информации.

Пусля, як кажуть, „духовної пищі“, нас чекала богата трапеза, столы уже

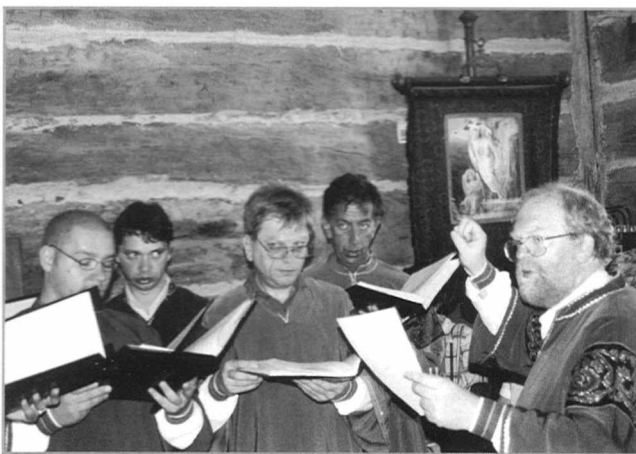
были накрыті, и газдыня Йолика Стринська, пригласила усіх за стул. На столі была усяка всячина: выпеченое мясо, мясні рулеты, шніцлики, салаты, разнообразні шютемини. Были чисто русинські стравы: тенгеричаный хліб и токан из брынзов. Газдыня щиро усіх гостила. Усі добре чувствовалися, обмінєвалися впечат-лєніями,

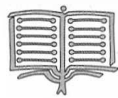
сообщали єден другому якісь новины. Айбо сято на сєму ищи не кончилось.

Ищи єдним украшенієм сята было выступлєніє учеников недільної школы Демрєва. Демрєвська школа дійствує по ініціативі учительки-пензистки Йоінійни Чегиль. Она є дуже активным членом нашего клуба „Руския“, пише статі у нашу газету и зачала у Демрєві из дїтьми учути русинські и мадярські співаночки. Интересным є то, што до нїи ходять и мадярські діти. Они из удовольствієм учаться русинському языку и представили уєдно из нашими уже признанными „артистками“ сестрами Міндак цілу програму, де співали и представляли співанки и по-мадярськи и по-русинськи. Усім дуже полюбилось їх выступлєніє, жєлаєме їм доброго дальшого учения и чекаєме од них новых выступлєній.

Довго ищи не розходилися участники сята. Говорили про многое, обсуждали будущі програмы. Усім было дуже приятно, што каждый рук отмичаєся сято Рождения Пресвятої Богородиці именно у деревлянуу церкви у Сентендре, у сопро-вождении такого прекрасного хора на фоні природы, котра многым из нас мало напоминає родні міста.

Др. С. Лявинец

С Е П Т Е М Б Е Р

- 1.09.1888** - Родився Юлій Віраг - знатий художник. Учився у Мюнхені і Будапешті. Автор фресок многих церковей на Подкарпаті. Много його картин знаходиться у Мадярщині.
- 13.09.1984** - Родився Михайл Демко, видний політичний діятель, составитель ежегодника „Земледільський календарь“ (1934-1943). Быв депутатом мадярського парламенту од Пудкарпатя. У 1945 році арестований „СМЕРШ-ом“ и присужений до розстріла.
- 19.09.1771** - Святий отец Папа Климент XIV видав буллу про основаніє Мукачевской Греко-католической Єпархії.
- 19.09.1819** - Родився Александер Павлович, будитель, поет, публіциста, просвітитель. Учився у Мішкольці, Егері, Трнаві.
- 20.09.1901** - Умер насильно смертю знатий мадярський економіста, руководитель „Верховинської господарської акції“ на Пудкарпаті Еган Еде.
- 24.09.1944** - Посвященіє у єпископы о. Теодора Ромжи.
- 25.09.1922** - Родився В. Гошовський, педагог, фольклорист, музико-вед русинського походження. Написав фундаментальні роботи по історії музикальної культури. Ініціатор створення в Ужгородському музеї Центра по изглядованю народної музикальної культури Карпат.
- 25.09.1920** - Умер у сели Стройное Юрий-Калман Жаткович, церковный діятель, историк, автор етнографического „Очерка угро-русских“.
- 26.09.1902** - Родилася извісна скульпторка Елена /Илона/ Мондич. Жила у Будапешті, Кошицях, Празі. Автор памятника Е. Фенцика у Ужгороді, А Добрянського у Ужгороді и у Михаловцях, А.Духновича у Пряшеві, А.Митрака у Мукачеві и др.
- 27.09.1988** - У праздник Воздвиженія Святого Креста єпископ Иван Семедій первый раз по 40 роках илєгалности открыто докунчив Службу Божу на Кальварії у Ужгороді.
- 28.09.1854** - Родився знатий подкарпатський маляр Игнатий Рошкович. Учив ся у Будапешті у професора Д. Бенцура и Б. Сийкеля. Продовжовав учёбу у Парижі, Мюнхені, в Італії. Од 1895 года жив у Будапешті. Ёго образы головно цєковні, котрі и ниська мож видіти у Будапешті у Базиліці Св. Стефана, у цєквах Йожефвароша, Кечкемета, на Пудкарпаті и в Румунії. Знаті суть єго образы солунських братув, Св. Кирила и Мефодія. Русины Будапешта можуть видіти образы И. Рошковича у церкви на Ровжак тере, Королівському Каштелі - фрески святых династий Арпадовичей: Св. Стефана, Св. Имре, Св. Ласлова и др. Умер у новембрі 1915 года у Будапешті.
- 29.09.1769** - Родився Михайл Балудянський, знатий ученый, первый ректор Петербургського Університета, декан правового факультета Будапештського Університета.

Церковный календарь

1. Середа	Новый год церковный. Симеона	16. Четвер	Евфимии муч.
2. Четвер	Маманта муч.	17. Пятница	Софии, Віры, Надежды, Любви
3. Пятница	Антимія		
4. Субота	Вавилы св. муч., Моисея прор.	18. Субота	Евменія преп.
5. Неділя	14 неділя по сош. Св. Духа. Захарія	19. Неділя	16 неділя по сош. Св. Духа.
6. Понеділок	Чудо св. Архангела Михаила		Трофима
7. Второк	Созонта муч.	20. Понеділок	Евстрата вел. муч.
8. Середа	Рожество пресв. Богородиці	21. Второк	Кондрата ап.
9. Четвер	Иоакима и Анны	22. Середа	Фоки муч., Ионы прор.
10. Пятница	Минодоры муч.	23. Четвер	Зачатіє Іоанна Крестителя
11. Субота	Теодоры	24. Пятница	Теклы муч.
12. Неділя	15 неділя по сош. Св. Духа.	25. Субота	Евфросины преп.
	Автонома	26. Неділя	17 неділя по сош. Св. Духа
13. Понеділок	Корнелія	27. Понеділок	Калистрата муч.
14. Второк	Воздвиженіє Чесного Хреста. Стр.	28. Второк	Харитона преп.
	Пуст	29. Середа	Киріяна преп.
15. Середа	Никиты муч.	30. Четвер	Григорія св. муч.

Катехизація по матеріалам

„Малого греко-католического Катехизма про русинськы діти”

Составив: о. Франтішик Крайняк, гр. кат. душпастыр в Межилаборцях.

Пасхальний агнець

Перед 10-ов каров Моисей наказав израильтянам: „На чотинадцятий день первого місяця рока най каждый заколе рочног агнца (баранця). Из його кровлєв най покропить двері свої хижі. Агнцю не сміє быти поламана ни една кустка. Мусить быти печеный, Ічте його настоячки, приготоулені на путь”. Израильтяне так изробили. Уночи, из Божої волі, египтяням згынуло ушытко, што народилося, як вервое. Израильтяне, котрі їли агнца, обсталися живі.

Фараон ищи тої ночи уповів Моисейові: „Можеш ити до пустыні из цілым своїм народом”.

Израильтяне переходять через Червеноє море

Через дакотрый час фараон побановав, ош пустив израильтян и зачав їх переслідовати из великим войськом. Догнав їх коло Червеног моря. Израильтяне напудилися и казали Мойсейові: „Чого ты нас вывів из Египта?” Завто, обысьме ушиткі умерли у пустыні? Ліпше бы нам было у египетському рабстві”. Моисей їх утішив так: „Не бойтеся! Бог поможе!”

Пудняв свою руку над морем, и вода розділилася направо и наліво. Теплый вітер высушив дно моря. Израильтяне перейшли через море по суші. Фараоновое войсько рушилося за нима. Коли оно было на середині моря, Мойсей подняв свою руку, и вода вернулася на своє місто. Фараон из цілым войськом пропав у морю. На памнятку свого освобожденія израильтяне каждый рук славили тот день и назвали його „Пасха”. Святили його сім днів. Іли лем неквашений хліб и „пасхального агнца”.

Израильтяне в пустыні

От Червеног моря Господь Бог проводив израильський народ до Синайської горы. Айбо путь був дуже тяжкий. Переходили через велику пустыню. И сталося, што уже не мали нич їсти. Моисей просив Господа Бога о помочи. Од того часа каждый день из неба падала манна - солодкий мед, который они їли, и так не умерли од голода. Затым сталося, што не мали воды. Моисей ударив палицєв по скалі; а из неї вытекла свіжа вода.

Господь Бог дав 10 заповідей

На п'ятидесятий день по высвобожденію из Египта, израильтяне прийшли до горы Синай. Там поставили свої шатры. Моисей вийшов на гору, де йому Господь Бог дав десять заповідей, котрі израильський народ мав додержувати.

Вертуля

(казка для маленьких тай великих)

Жила-была Вертуля - барвиста трикрыла. Она жила на балконе, де часто гуляв Вітрик. Вертуля ся убертала ид ньому и весело ся вертіла. Косиці у горшочках любовалися нив, бо и її раховали косичков - вертлявєв, шелестящєв. Она дійсно узирала косичков, коли ся скоро кружила.

Вертуля была щаслива, знаючи, што нив ся любуют и шелестіла своєю любиму сліваночку про знаный Вітровый млин, якого раховала своїм родакєм.

Еден лиш бітанга - Воробіць омрачав їуй житя. Прилітав без запрошиня, сідав на поручні балкона и нагло цвірінкав: - „чванлива брехачка!” и зовсім ты не родачка Вітряному Млинови! Тай нич ни лудубна на косицю, особенно у безвітря!”

Нацвирінкавши усякого паскудства, Воробіць удлітав. Колись, у малости увун ся напудив Вертулі и з того часу ї не любит. Косиці ся збурьовали уд наглости Воробця, айбо, помірковавши, почали ся тихо перемітовати:

- „А може она и наравду не нашого рода? Бо претверді у ній листочки”... И Вітрик ся засумнівав: „Хыба мож порунити малу Вертулю из великим Вітряным Млином?!” котрого убертать Вітер, муй няньо? Тот серіозный, занятый хоснувным ділом, а сися лиш ся пусто вертять... У Вітряного Млина величезні чотыри крыла-вітопы, а у сій лиш три смішно розмальовані паличкы...”

Вертуля крайєм уха чула, про што ся шепчуть косиці, замітила ож и Вітрик уже не так охотно дує и зажурилася.

- „Што я без Вітрика? - сумно думала она - безхосенні три паличкы... и навіть из Вітриком верчуся пусто... Не

так ги Вітряный Млин - тот зерно меле, хосен приносить... И, поправді, не рудня я йому!”

Уд сих думок Вертуля притихла и зовсім стала.

Скучно стало на балконе. Ние вказуєной Вертулі, котра весело брыніла, радовала прохожых. На балкон поналітали мухы и комары, учинився порошок, и косицям стало погано. Пошкодовали они, што недобре думали про Вертулю.

Ісі перемины замітила Ластівочка, што мала гніздо над балконом пуд дахом. Чула раз, як ся хвалив цімборам Воробіць, ош розкрыв Вертулю. Ластівочка дузналася уд косиць подружности и пояла помочи ділови. Політіла ид Вітряному Млинови, сіла му на крило и усьо му поприказовала. И про ото, як ся гордила Вертуля своїм подубством до Вітряного Млина, як было файно на балконі перед сим, и як типирь ся усьо змінило.

Мудрый Вітровый Млин подумав: „Есе ни бай, што Вертуля не меле зерно. Айбо она робить посильное для неї доброе діло. Треба їуй помочи”. И увун шепнув штось Вітрови на ухо.

И в один файный динь прилетів Вітрик на балкон и процвирінкав на усьый двур:

- „Привіт тубі уд Млина, мила Вертулько!” - и весело подув на неї.

И назад завертілася, зашелестіла Вертуля, порозганяла мухы и комары, пороздувала порохи. Свійым воздухом задыхали косиці. Изнову стало файно на балконі. И типирь усі увіровали тому, што говорила Вертуля, и щі ї май полюбили.

Александр Хуст

(2004 Будапешт)

Рецепты Марії Бецы, 1922 р.н.
С. Веретичёво, Воловецького району

Суканиця

Продукты: (4 порції)
Мука - 200 гр
Яйце - 2 шт.
Молоко - 1 літер

Муку замісити із яйцями натвердо, затым масу натерти на грубий терці. Закип'ятити у лабоші воду (приблизно 2-2,5 літра), подсолити и верчи тертоє тісто у киплячу воду, пару минут лишити кипіти, затым процідити через сито, укласти на танірь и залляти студеным молоком.

Шніцлики из опеньок

Продукты:
Грибы опеньки - 1 кг
Цибуля - 1 шт.
Мука - 5-6 ложок
Манна крупа - 1-2 ложки
Білий хліб - 1-2 скибки
Олай - 250 гр
Перец и суль по вкусу, зелень петрушки

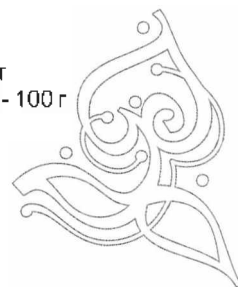
Опеньки помыти, перечистити, затым надрубно помолоти. Цибулю порізати надрубно и подсмажити на олайови, додати до неї помолоті гриби, муку, манну крупу и білий хліб, намочений у молоці (а кидь напусно хочеме, то - у воді).

Затым треба посолити, поперчити масу, додати порізану надрубно петрушку и формувати круглі шніцлики. Випікати на олайови. Шніцлики мож приготувити и из солених опеньок.

Рецепт Ірини Скибы (Будапешт)

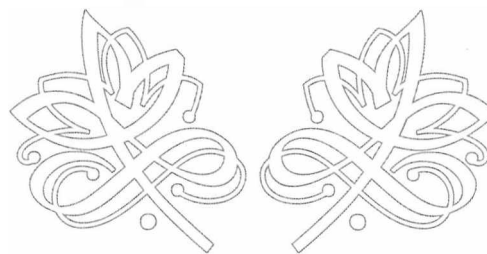
Тенгеричаний хліб

Продукты:
Мука пшенична - 550 г
Мука тенгеричана - 160 г
Молоко квасное (кефір) - 100 г
Дружді - 20 г
Цукор - 10 г
Маргарин - 15 г
Яйця - 2 шт.
Вода - 380 г
Суль по вкусу

Приготовление:

Дружді перемішуєме из кавовов ложков цукру, заливаєме теплов водов (200 г). Коли дружді подойдуть, додаєме суль, цукор, остаток воды, квасное молоко. Масу перемішуєме, додаєме пшеничну и тенгеричану муку, замішуєме тісто, у конци додаєме маргарин. Коли тісто уже гладкое, лишаємо на 2 години укиснути. Мож 1-2 раз за сись час ищи перемісити. Як укисне тісто, тоды викладаєме його у круглу форму, змащену маслом. Даме постояти ищи 15 минут, затым випікаєме у бловдері 40 минут. Перед випіканієм змащуєме тісто яйцем.

Русинські вісті

Ruszin hírek

Etnonet-hírek

Dr Göncz Kinga fogadta az országos elnököket.

A megbeszélésen - ahol részt vett Szabó Vilmos politikai államtitkár és Heizer Antal, a NEKH elnöke is - a protokolláris bemutatkozásokon kívül a kisebbségi törvény módosításának esélyeiről és a 2005. évi költségvetés nemzetiségeket érintő számairól volt szó. Szabó Vilmos a törvénymódosítással kapcsolatban megerősítette azt a Népszabadságból ismert információt, hogy a négy parlamenti párt közül a Fidesz visszalépni látszik a nyár elején elfoglalt álláspontjától. A költségvetés tárgyában a közeli napokban az országos elnökök újabb egyeztetést tartanak Hornungné Rauh Edittel, az EKH elnökhelyettesével.

Súlyosan elmarasztaló megállapítások a közszolgálati médiáról.

Dr Kaltenbach Jenő kisebbségi biztos a sajtó képviselői előtt mutatta be annak a vizsgálatnak az eredményét, melyet a kisebbségi jogok érvényesüléséről készített munkatársaival a közszolgálati médiumok terén. Mint mondta, mióta kisebbségi műsorok készülnek, ilyen vizsgálat

még nem volt, de a cél nem a pellengérre állítás, hanem a problémafeltárás és egy progresszív párbeszéd alapjainak lerakása volt. Megállapítja ugyanakkor azt is, hogy a közszolgálati médiumok rendszeresen megsértik a nemzetiségek autonómia jogait azzal, hogy későn, vagy nem érdemben egyeztetnek a képviseletükre hivatott szervezetekkel. Elégtelennek tekinthető az anyanyelvi tájékoztatás, a műsorkészítés személyi és tárgyi feltételrendszere, s az elkészült műsorok egy részét a megsemmisülés veszélye fenyegeti. Az ombudsman azt ajánlja a kormánynak, hogy vizsgálja felül a kisebbségi médiára vonatkozó jogi szabályozást, és dolgozzon ki az érintettekkel közösen egy korszerű és európai színvonalú koncepciót.

Др. М. Лявинец

Игнаций Рошкович. До 150 р. из дня рожденья художника стр. 2-3

Др. М. Лявинец

Памняти А. Павловича.....стр. 4-5

Поезія у камню и бронзі стр. 6-7

Др. Проф. Антоній Лявинец

Евменій Сабов- літератор, фольклорист, общественный діятель стр. 8-9

Проф. Иван Поп

Церковна деревляна архітектура сіверо-восточної части
Подкарпатської Руси ч. I стр. 9-10-11

Степан Попп

Розвитіє церковного богослужбеного співання (простоїнія)
у Мукачевській єпархії..... стр. 12-13

Сумні вісті..... стр. 13

Про выставку русинського народного и витварного искусства
у Асовді стр. 14

Др. Степан Лявинец

Свято рожденья Пресвятої Богородиці у Сентендре..... стр. 15

Пам'ятні дати / Церковний календарь стр. 16

Для діточок стр. 17

Вісті. Русинська кухня..... стр. 18

Kiadja
az Országos Ruszin Kisebbségi Önkormányzat

A szerkesztőbizottság tagjai:

Dr. Ljavinyec Sztyepán
felelős szerkesztő

Dr. Lyavinecz Mariann
főszerkesztő;

Manajló András

művészeti szerkesztő;

Szkiba Irén szerkesztőségi titkár;

A szerkesztőség címe:

1147 Budapest, Gyarmat u. 85/b.

Tel./Fax: (06-1) 468-2636

E-mail: rusynskijsvit@orko.hu

lavinec@freemail.hu

http:// www.ruszinok.hu

Nyomdai munkálatok: AMG experts Bt.

Выдає:
Вседержавное Русинськое Меншиновое Самоуправление

Члены редакции:

Др. Степан Лявинец
ответственный редактор;

Др. Маріанна Лявинец
головный редактор;

Андрій Манайло

художественный редактор;

Ірина Скиба секретарка;

Адрес редакции:

1147 Будапешт, улица Дярма 85/б.

Тел./Факс: (06-1) 468-2636

E-mail: rusynskijsvit@orko.hu

lavinec@freemail.hu

http:// www.ruszinok.hu

При передрукувати посилатися на "Русинський Світ"

ISSN: 1785-1149

Появлення новинки пудпоровали: Фондація Национальных та Етнічних Меншин Мадярщини,
Вседержавное Общество Русинської Інтелігенції імені Антонія Годинки,
Русинське Меншинове Самоуправління VII- го р. Будапешта.
A lap a Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány
és a Hodinka Antal Országos Ruszin Értelmiségi Közhasznú Egyesület,
Budapest VII. ker. Ruszin Kisebbségi Önkormányzat támogatásával jelenik meg
1000 példányban.

Др. М. Лявинец

Игнаций Рошкович. До 150 р. из дня рождєнія художника стр. 2-3

Др. М. Лявинец

Памняти А. Павловича.....стр. 4-5

Поезія у камню и бронзі стр. 6-7

Др. Проф. Антоній Лявинец

Евменій Сабов-літератор, фольклорист, общественный діятель стр.8-9

Проф. Иван Поп

Церковна деревляна архітектура сіверо-восточної части
Подкарпатської Руси ч. I стр.9-10-11

Степан Попп

Розвитіє церковного богослужебного співаня (простопінія)
у Мукачевській епархії..... стр. 12-13

Сумні вісті..... стр. 13

Про выставку русинського народного и вытварного искусства
у Асовді стр. 14

Др. Степан Лявинец

Свято рождєнія Пресвятої Богородиці у Сентендре..... стр. 15

Памнятні дати / Церковный календарь стр. 16

Для діточок стр. 17

Вісті. Русинська кухня..... стр. 18

Kiadja
az Országos Ruszin Kisebbségi Önkormányzat

A szerkesztőbizottság tagjai:

Dr. Ljavinyec Sztjepán
felelős szerkesztő

Dr. Lyavinecz Mariann
főszerkesztő;

Manajló András

művészeti szerkesztő;

Szkiba Irén szerkesztőségi titkár;

A szerkesztőség címe:

1147 Budapest, Gyarmat u. 85/b.

Tel./Fax: (06-1) 468-2636

E-mail: rusynskijsvit@orko.hu

lavinec@freemail.hu

http:// www.ruszinok.hu

Nyomdai munkálatok: AMG experts Bt.

Выдає:
Вседержавное Русинское Меншиновое Самоуправление

Члены редакции:

Др. Степан Лявинец
ответственный редактор;

Др. Марианна Лявинец
головный редактор;

Андрій Манайло

художественный редактор;

Ірина Скиба секретарка;

Адрес редакции:

1147 Будапешт, улица Дярма 85/б.

Тел./Факс: (06-1) 468-2636

E-mail: rusynskijsvit@orko.hu

lavinec@freemail.hu

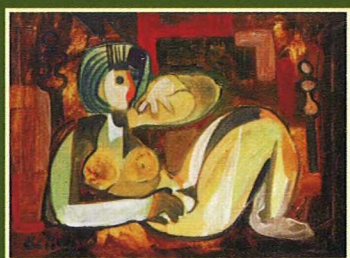
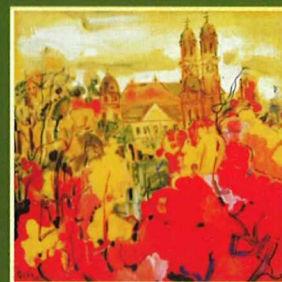
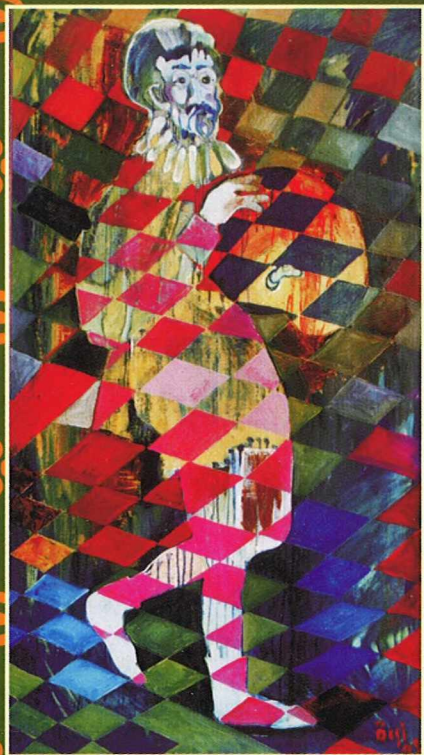
http:// www.ruszinok.hu

При передрукови посилатися на "Русинський Світ"

ISSN: 1785-1149

Появлення новинки пудпоровали: Фондація Национальных та Етнічних Меншин Маґярицини,
Вседержавное Общество Русинської Інтелігенції імені Антонія Годинки,
Русинське Меншинове Самоуправленіє VII- го р. Будапешта.
A lap a Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány
és a Hodinka Antal Országos Ruszin Értelmiségi Közhasznú Egyesület,
Budapest VII. ker. Ruszin Kisebbségi Önkormányzat támogatásával jelenik meg
1000 példányban.

Картини Їчія Семана

робота Ігнація Рошковича "Богородиця" у греко-католицескій церкві Заступниці на Ровжак тере.

На убкладці:

RUSZIN VILÁG

РУСИНСЬКИЙ СВІТ

II. évfolyam 12. szám, szeptember 2004 рікник II. число 12., серпень

Példázat a hitről és az emberi helytállásról

Bár nem hittük el, az egyetemen még úgy tanultuk, hogy a helyi ukrán (sic!) lakosságot elnyomó feudális magyar rendszer a helyi lakosság mérhetetlen nyomorát csak látszatintézkedésekkel próbálta kezelni. Ide sorolták az **Egán Ede** nevéhez fűződő hegyvidéki akciót is.

Konratovics Irén (Iréneusz) a **Zorja-Hajnal** c. negyedéves tudományos folyóirat első számában összefoglalva a romantikus legendákat és azok cáfolatait, kegyetlen őszinteséggel állapítja meg, hogy „**nekünk nincs politikai történelmünk, nincsenek hőseink, hiába igyekeztek ilyeneket kreálni történetíróink. A mi igazi történelmünk szociális-gazdasági múltunkban, a rutén paraszt szociális-gazdasági életében rejlik.**” Tegyük hozzá: a ruszin történelem másik igen fontos és az évszázadok során folyamatosan felmutatható forrása az **egyház-történet**. A ruszin egyházé, amely a keleti rítus híveként is ezt a ruszin közösséget fogta össze, az unió után pedig a görög katolikus egyház ebben a régióban egyet jelentett a ruszinsággal. Nem véletlen tehát, hogy amikor a hegyvidéki gazdálkodás sohasem tapasztalt mély válságba jutott, az egyház ez elsők közt próbált segíteni.

Ehhez a nyugodtan mondhatjuk gazdasági-szociális tragédiához azonban hosszú út vezetett, amelynek egyre mélyebb dantei köreit a történész köteles látni és láttatni

Hodinka Antal, a ruszin történelem legjobb ismerője már a XX. század elején felismerte ezt. **A munkácsi görög-katolikus püspökség története** című monográfiája nemcsak egyháztörténeti mű, de a régió történetének mindmáig legfontosabb forrása. Jól látta a ruszinság szociális-gazdasági életének és az ún. „nagy” történelemnek az összefüggéseit. A ruszinokról 1923-ban kiadott kismonográfiájában bemutatja a máramarosi parasztgazdaságok helyzetét, azt a viszonylagos jómódot, amely egy természetes gazdaságban földesúr és jobbágypáros

érdekeként maradt meg évszázadokon keresztül.

Ez a földesúr-jobbágypáros viszony a régió természeti sajátosságainak alapvető törvényeire épült. A szűk patakvölgyekben megtelepült falvak eltartóképessége csak a havasok és az erdőségek használatával feleltethető meg az egyre szaporodó lakosság életigényeinek és a földesúr elvárásainak.

Egán Ede

A telepese falvak szolgáltatásai amúgy is gyakran kiválthatóak voltak. Az ungvári tiszttartóhatáskörébe tartozott „**a kő, mész, víz, főveny, fa, téglák és egyéb tereh hordásra**” kijelölt községek szolgáltatásainak összehangolása itt egy, az érintett falvakban gyakorolt „iparról” van szó, a földesúri hasznok tehát elsősorban természeti, természetes jellegűek voltak. Ezeken túl az érintett ruszin községek semmilyen adóteherrel nem szolgáltattak. „**Akinek ruszinja van, annak mindene van**” – szölte a korabeli mondás. Érthető tehát, hogy a nagybirtok ura saját érdekeit is védte, amikor igyekezett megőrizni a ruszinság kiváltságait. Az 1408. évi III. törvénycikk, valamint az 1495. évi XLV. törvénycikk (amelyet a későbbiekben, mint **Mátyás és Ulászló dekrétumait említettek**) felszabadította a ruszinokat a királyi adók fizetése alól. Amint azonban az ország központi vezetése idegen kezekbe került, ezek az előjogok is veszélybe kerültek. Ezt a két évszázadig tartó

harcot a rendkívül törékeny szerkezetű ruszin parasztgazdaságok birtoklásáért végül is a történelmi események szerencsétlen alakulása folytán a császári (királyi) kamara nyerte. Ez a gyarmatosító logika nem látja, nem érzékeli az itteni életlehetőségeket, csupán a közvetlen haszon „lerablását” célozza. Nem csoda tehát, hogy a császár és a fejedelem között kiobbant, két évtizedes előzményre (hegyaljai felkelések) visszatekintő és majd egy évtizedig tartó harcban a ruszinság a magyar szabadság pártjára állt. Íme a **gens fidelissima** érzelmi elkötelezettségének szociális indokoltsága, gazdaságtörténeti háttere! Ami

természetesen semmit sem von le e közösségi magatartás és hűség hiteléből.

Mire a császári kamara (illetve az általuk idevezényelt „új földesurak”) élet és halál korlátlan uraivá váltak e régióban is, a korábban általuk felvázolt idealizált helyzet már eleve megváltozott. A népesség számának természetes és a beköltözések által intenzívvé vált gyarapodása egyre inkább háttérbe szorította a tájegység természetes gazdasági létformáját, a legeltető állattenyésztést, a nyomorúságos szántóföldek népességtartó ereje ugyanakkor igen gyenge volt.

Az Erdélyért folytatott hadjáratok, lengyel, tatár betörések is hozzájárultak a régió lakóinak elnyomorodásához. A kuruc-labanc harcok során elsőként Munkács környéke pusztult szinte teljesen el. Nem csoda hát, hogy az ostromseregtől meggyötört ruszinok megváltójuként, felszabadítójuként várták és fogadták Rákóczi. **A Rákóczi 'birodalom' 161 falujának parasztjai jelentkeztek először a felkelő seregbe,** de hamarosan csatlakoztak hozzájuk a szomszédos megyék ruszinjai és a tiszaháti magyar „talpasok” is.

A **Nagy Fejedele**m volt a ruszinság patriarchális értelemben vett utolsó ura, gondoskodó gazdája. A hazájukért és népükért harcoló magyar fejedelmek, várurak helyét csak a rendszeres, busás jövedelem megszerzésére törekvő idegen főurak vették át. A munkácsi uradalmat a kamarával folytatott alkudozások után a **III. Károlynak** a háború idején nagy összegű kölcsönt biztosító mainzi választófejedelmek egyik oldalági leszármazottja kapta meg. A **Schönbornok** számára olyan-nyira idegen volt ez a régió, hogy egy kisebb német fejedelemség nagyságával vetélkedő birtokukra szinte sohasem látogattak el. Ügyeik vezetését képzett intézőkre bízták s csak a rendszeresen **Bécsbe** felküldendő (hatalmas) összeget határozták meg.

Itt, valamint az ungi, máramarosi kamarai uradalmakban szűkre szabták a helybeli lakosság életlehetőségeit. Mivel eredetileg a telepések a tulajdonjog fenntartásával kapták földjeiket, a harcok során megüresedett gazdaságokat uradalmi tulajdonba vették és ugyancsak a dominium vagy a kincstár tulajdonai lettek a hatalmas erdőségek, hegyvidéki rétek és legelők, amelyeket a ruszinok addig korlátozás nélkül, vagy csak jelképes bér fejében használhattak. A terheket tovább növelték az egyre szaporodó adófajták s azok a költségek, amelyeket önkényesen vetettek ki rájuk.

A jobbágyság életfeltételei a XVIII. század második felére elviselhetetlenné váltak. Ennek a helyzetnek a rendezését volt hivatott rendezni a **Mária Terézia** névéhez fűződő **úrbéri reform**. Ez a világ azonban távol van a központban zajló társadalmi-gazdasági események fő sodrától.

A Mária-Terézia-féle úrbérrendelet megjelenési évében kötött szerződés a robot megváltását illetően közelített az „államilag rögzített normarendhez”, s a kilenced és egyéb ajándékok e térségben soha nem divatozó szokása már-már kedvezőnek tűnethetné fel a **Vicsa-völgy** úrbéres lakóinak helyzetét. A valóság azonban mégsem ilyen egyszerű. A szántás-vetésre majdnem alkalmatlan térségben ha megdézsmálták volna a föld termését, aligha akasztották volna az ekét a lakosok a köves talajba. Az e téren megcsappant uradalmi jövedelmet többszörösen megnyerték az állattartás megadóztatásával. Az uradalmak kifogyhatatlanok voltak az új terhek kitalálásában. Ilyen volt a zsák-adás kötelezettsége, az uradalmi szekér- és béréstartás, a „**szárazkorcsma**” megváltás vagy pl. a „**bíró adója**” is.

Voltak azonban olyan kötelezettségek is, amelyek regionális adottságokkal, természetföldrajzi különbségekkel függtek össze. Ilyen volt a mogyoróadás, a makkbér, a kötelépénz, a komlóadás kötelezettsége. A szabad halászat jogát is pénzért váltották meg. Volt ahol fűtéspénzt vagy éppen hajópénzt is szedtek az uradalmi tisztviselők. A felsorolt krajcárokat, forintokat előteremteni nem volt könnyű. Termékük, gyümölcsük, kerti veteményük nem volt, amiből pénzelhettek volna. Munkaalkalom sem volt a közelben, és szekerelési lehetőségük is minimális. Különösen nehézé vált a helyzet, amikor a pengzgazdálkodás hallatlanul kedvezőtlen regionális feltételei között pénzben kellett leróni az állammal szembeni tartozást, a hadiadót.

Ahogy tér hódított a **Szentmiklósi és Munkácsi** uradalomban a haszonelvűség, úgy szorultak ki fokozatosan az erdőkből, a havasok legelőiről, a hegyi kaszálókról a falvak lakói. Életterük a szűken mért úrbériségre zsugorodott, a 14-24 köblös szántóra, a 9-16 kaszáló rétre, a községi legelőre zsugorodott. Elvesztették az 1-2 forintért bérelhető malmok üzemeltetésének

jogát, a szabad fahordás lehetőségét, a 3 forintért megváltható halászatot, s mindazon egyéb haszonvételeket, amelyeket az addig szinte korlátlanul használt erdők és rétek nyújtottak. Egyre osztódó, egyre apróbb telkeik mellett ott volt a latifundium, a kincstári kamara, amelyek egy-egy megyényi terület korlátlan urai voltak. Összezárult körülöttük a világ, s ahogyan megjelentek az erdőben, korcsmákban a haszonelvű bérlők, ahogyan ráébredtek a gazdatisztek, hogy miként lehet fokozni az erdei haszonvételekből bevételeiket, rászakadt a ruszinokra a gyors ütemű elszegényedés, amelynek a következményei majd a dualizmus korában döbbenetnek meg politikusokat, közírókat, szociográfusokat, mert akkorra a Vicsa-völgy falvainak a szegénysége, elesettsége „bevilágít” már a pesti parlamentbe is. Az idegen földesúr és a kamarai mohóság a közvetlen haszon érdekében egy olyan útra kényszerítette a ruszin

Egán Ede műemlék Ungvár mellett

parasztokat, amelynek végén csak a kilátástalan nyomor, éhezés és a kivándorlás vár rájuk.

Ebben az egyre romló körülményeket hozó tragikus évszázadban csupán a korcsmák, az uzsorások és a drágán mért hitelezésükkel a ruszin parasztsalád jövőjét is megvásárló boltosok száma növekedett. Az olyan kezdeményezések, mint például az **1877-ban alakult** (elsősorban Bereg megyére korlátozódó tevékenységű) **Felsőtisza-vidéki háziipart terjesztő egyesület**, - a helyi sajtó aktív közreműködése ellenére - alapvető változásokat nem hozott, nem hozhatott a gazdaságban. Nem véletlen, hogy a nagy amerikai kivándorlási hullámok nagyon sok ruszin földművest is elsodortak. Élelmes üzletemberek azonban még ebből is haszonra tettek szert. A kivándorlási csoportokat szervező ügynökök csak komoly összeg lefizetése ellenében voltak hajlandók elérhetővé tenni az amerikai álmot. Ez nemegyszer több család egzisztenciáját tette véglegesen tönkre, hiszen a kivándorláshoz szükséges anyagiakat csak a rokonság áldozata árán tudták biztosítani.

Ebbe a legkülönbözőbb érdekszövetségek által uralt, zárt és diabolikus világba tört be az ú. n. „**hegyvidéki akció**”

és elkötelezett szervezője, vezetője, **Egán Ede**. Ez a rendkívül tudatos és gazdaságszociológiailag jól átgondolt, a magyar kormány és a görög katolikus egyház vezetése által szervezett gazdaság-társadalmi akcióterv mai kifejezéssel „**társadalmi szükségszerűség**” volt. **Firczak Gyula** munkácsi püspök 1897 tavaszán Ung, Bereg, Ugocsa és **Máramaros megyék országgyűlési képviselőinek** részvételével tanács-kozást szervezett, amelynek nyomán egy emlékirat készült, amelyet átadtak az illetékes főhatóságoknak. Ezek szerint a kultusztárcától ingyenes gazdasági népoktatást, óvodák és gyermekotthonok felállítását kérték. A kereskedelmi miniszternek a házi- és szövőipar meghonosításban (mint láttuk, erre már történtek kezdeményezések korábban is!), utak építésében, a folyók szabályozásában és egyes közszükségleti cikkek vámjának elengedésében vártak intézkedéseket. A belügyminisztertől a galíciai bevándorlás korlátozását kérték, a földművelési tárcától a legelőrendezés (ez még 1848-as adósság!) és a mezőgazdasági földterület szakszerű feljavítása terén reméltek támogatást. Végül: a pénzügyminisztériumtól az adók méltányos elbírálását és a felmerülő hiteligenyek biztosítását kérték.

A kormány, amely már az emlékirat elkészítése előtt is támogatta a görög katolikusok kérését, erre alapozva indította meg az úgy nevezett „hegyvidéki akciót”, s mintegy kísérleti terepül Bereg megye szolvai járását jelölte ki. (A hegyvidéki akcióról a legnagyobb adatanyagot tartalmazó tanulmányaink napjainkban **Botlik József tette közé Egestas Subcarpathica c. kötetében**. Nagyszabású munkája alapvetően leíró jellegű és alapot adhat a további kutatásokhoz, a gazdaságszociális, térdinamikai és népességföldrajzi kutatásokhoz.) A nagyszabású feladattal

megbízott **Egán Ede** korábban megszervezte az addig igen sok veszélyforrást jelentő országos tejjelátást, köztük az addig a „milimárikra” szorított budapesti lakosság biztonságos ellátását, egyben sokat tett a háttérpár fejlesztésének érdekében is.

Egán Edét már származása és tanulmányai is predesztinálták erre e feladatra. Apja szakképzett mezőgazdászként hagyta el a reformok idején a hódítók és a természet csapásai által végső nyomorba döntött Írországot. **Magyarországon** egy különös sorsú balkáni nábob, **Sina báró** mezőgazdasági birtokait vezette, majd a magyar agrártudomány elméleti és gyakorlati központjába, **Festetichék** uradalmába került. Fiai a legjobb iskolákat végezték. Jelesül Egán Ede a bécsi közgazdasági elítélt, majd a hallei egyetemet. Tanulmányait követően hosszabb ideig ismerkedett a legjobb hegyvidéki gazdaságokkal, így **Svájc** világhírű tejtermelő gazdaságaival. Hazatérte után igyekezett meghonosítani **Magyarországon** e gazdaságok tapasztalatait s igen korszerű, szervezett formában teremtett rendet a tejpiacon (ami talán ma sem ártana kis hazánkban). Nem véletlen tehát, hogy a kormányzinten elhatározott, a

mai **Kárpátalján kívül a Tátra s a Székelyföld** hasonló feladatait is felvállaló program vezetőjévé az ekkor már nem csak komoly képzettségű, de köztisztviselőnek is örvendő **Egán Edét nevezték ki**. Ez a választás azonban nemcsak a szakembernek szólt. Egán már közel egy évtizeddel korábban politológusi szempontokat is felvető tanulmánykötetet tett közzé a Kárpátok gazdasági szerepéről, feladatairól és lehetőségeiről. Most tehát lehetőséget kapott, hogy elméleti elképzeléseit a gyakorlatban valósítsa meg.

Ahol a legnagyobb a szükség, ott a legközelebb a segítség. A munka tehát az Északkeleti Kárpátokban indult meg. A felkészült és elkötelezett közgazdász igen nagy ambi-

cióval látott munkához, s egy évvel az emlékirat benyújtása után, **1898 tavaszán megkezdődött az érdemi munka**. A munka lendületéről, elért eredményeiről az éves jelentések és beszámolók, esetenként levélváltások jelzik. Különösen a két éves munka beszámolója kapott nyilvánosságot. Ez jelezte ugyanis a nagyszabású terv megvalósíthatóságát, várható sikerét. Csak fő vonalakban: kiváló minőségű szarvasmarha tenyésztőanyagot hozatott be és osztott szét a rászoruló gazdák közt, megszervezte a gazdasági szakképzést, hitelszövetkezeteket szervezett, de az első eredmények eléréséig a nyomor enyhítésére közmunkát biztosított a szűkebb lakóterületen, de az alföld nagy állami gazdaságaiban is.

A hegyvidéki akció az addig a ruszin népen élősködő kereskedők, korcsmárosok, uzsorások léteiről sértették, akik kezdettől fogva agresszíven fogadták az intézkedéseket. Fenygették a hegyvidéki akcióban alkalmazott munkásokat, több alkalommal is felgyújtották a falujában hitelszövetkezetet vezető felsőbbsztrai pap házat, feleségét megkésélték, végül **1901 szeptember 20-án az**

Emlékirat

az északkeleti kárpátok közt és alján lakó ruthen nyelvű nép szellemi és anyagi viszonyainak elősegítése és felvirágoztatása tárgyában.

Benyújtják:

Firczak Gyula
munkácsi püspök

Szaplonczay Miklós

Urányi Imre

Nyegre László

Jónás Ödön

Szentpály Jenő

Perényi Zsigmond br. ...

Lónyay Sándor

Lónyay Géza

Nederzay János

Bartha Ödön

Tomesányi László

Sztáray Gábor gr.

Komjáthy Béla

Hegedűs Béla

országgyűlési képviselők.

Ungvárra utazó Egán Edét Láz község közelében meggyilkolták. Emlékét kegyelettel őrizte a nép emlékezete, a halálának helyét jelölő emlékkereszt azonban a közelmúltban, - úgymond az országút szélesítésével összefüggően - veszélybe került.

Sokan és első látásra talán joggal mindezt az úgy nevezett „kazárok”, a betelepülő galíciai zsidók számlájára írják. A szabadkőműves **Paris Frigyes**, aki hosszabb csikszeredai királyi ügyészi szolgálat után, már mint nyugdíjas került Szolyvára, ahol igen elszánt aknamunkát folytatott Egán Ede és a hegyvidéki akció ellen. Szerinte a terv csak „felizgatta a zsidókat, felzavarta a ruthéneket, s elidegenítette magától a hatósági közegeket és az intelligenciát. ...olyan állami segélyakciót, mely a polgárok egy részén úgy akar segíteni, hogy a polgárok másik részét jövedelmi forrásuktól megfosztja, helyeselni nem tudok”, írta nyomtatásban is megjelent beszámolójában. A vádaskodásokra adott válaszában **Darányi miniszter** minden tekintetben **Egán Edének adott igazat**. Nem mehetünk el azonban a mellett, amit Páris beszámolója (feljelentése) sejtetni enged. Ez pedig az antiszemitizmus vádja: **Egán Ede azonban nem volt antiszemita**. A galíciai határ menti falvakban, ahol a millenium évében igen nagy volt az inség, többek közt 81 szegény sorsú zsidó családnak juttatott ingyenesen takarmányt teheneik átteleltetésére. De kaptak tenyészállományt és földbérletet is, ha agrártermeléssel óhajtottak foglalkozni. Egán Edének az uzsorásokkal volt baja, akik a dolgok természeténél fogva alapvetően uzsorások voltak és csak másodsorban zsidók. Legtöbbjük maga is kényszerült e koránt sem népszerű tevékenység felvállalására. Ma, amikor nem csak átjárhatóbb, de átláthatóbb is lett Európa, világosabb a dolgok kegyetlen logikája. A nagy nemzetközi pénzügyi konzorciumok hitelt adtak valamelyik budapesti banknak, az továbbadta az érintett megyék központi bankjainak, azok a járási központoknak, azok a már a fekete gazdaságban ügyködő elosztóknak, akik hitelt adtak a kormárosoknak, boltosoknak, felvásárlóknak immár **400 százalékos kamatra**. A kárpáti falvakban élő zsidóság jelentős része azonban nem lépett be ebbe a patkánycsapdába. Maguk is a kis, alulexponált létezésű falvak lakóinak életét élték, hagyományaikba és hitükbe menekülve. Egy ilyen közösség kegyetlenül realista, mégis a szűrealizmusba ívelő sorsát mutatja be **Ivan Olbracht Átok völgye c. remekművé írása**.

Hogy az uzsora nem szemita-antiszemita ellentét volt, azt az ú. n. kazárok ellen fellépő magyar zsidó gazdasági, politikai elit néhány neve is jelzi: **Chorin Ferenc, Vázsonyi Vilmos** vagy éppen a filoszemita **Ady Endre**, aki versben állt **Egán Ede mellé**. Az Egán ellen évi átlagban írott 150 támadó cikk is jelzi: **akit ennyien támadnak, az csak nagy ember lehet(ett)**.

Bár Egán halála nagy veszteséget jelentet az akció kiteljesedése szempontjából, az továbbra is folytatódott **Kazy József földművelődésügyi miniszteri osztálytanácsos vezetésével**, aki Egán Ede munkájának folytatása mellett komoly eredményeket ért el a hitel- és fogyasztási szövetkezetek terén s megkezdte az áruraktárak kiépítését. Az ő vezetésével ért el komoly sikereket az akció Máramarosban is. A történelem alakulása azonban nem engedte, hogy kiépüljön a „**ruszin Svájc**”.

Az első világháború, amelynek során a Ruszinföld hadszíntérré vált, majd a terület **Csehszlovákiához csatolása** mindezeket a **kezdeményezéseket leállította**. 1929-33-as gazdasági válság értelemszerűen az átlagnál is jobban sújtotta ezt a gazdasági szerkezetében elmaradott területet. A hivatalos statisztikák **110 000 munkanélkülről tudnak**. A különböző ágazatokban dolgozók bére a korábbi 40 %-ára csökkent.

A világ lényegében 1932-ben szerzett tudomást

Kárpátalja tragikus gazdasági állapotáról (ekkor járt itt **Ludwig Renn, George Hamilton** s ekkor írta **Fábry Zoltán Az éhség legendáját**), a magyar és ruszin ellenzék azonban már korábban jelezte a bajokat és sürgette a segítséget. **A ruszin autonóm párt megbízásából 1929 tavaszán Bródy Iván** titkár járt a Verhovinán, aki megrázó cikkben hívta fel a világ és az amerikai ruszinság figyelmét azokra az állapotokra, amelyek segítség nélkül a hegyvidék lakóinak fizikai pusztulását eredményezhetik. **Egyetlen ember nyert a verhovinai éhségen: Scsereckij, a helyi agrárpárt vezetője, aki az agrártámogatásokból másfél milliót hozományt adott a lányának** (Kárpáti Híradó, 1929. ápr. 16.).

A csehszlovák politikai és gazdasági irányítás tisztában volt a ténnyel. **Az 1930-as népszámlálás elemzése rámutatott, hogy Kárpátalja Európa legelmaradottabb térsége, helyzete a XVIII. századi szinten rekedt meg.**

Az 1938-as és 1939-es politikai változások után a magyar kormány és az autonóm Ruszinföld vezetői kísérletet tettek a századelőn megszakadt hegyvidéki akció folytatására, a háborús körülmények közt azonban átütő eredményt nem érthettek el.

A totalitárius szovjethatalom gazdaságpolitikája még jobban szétzilálta a hagyományos gazdasági közösségeket. Az ötvenes évek végén, a hatvanas években bedeszakázott ajtajú-ablakú falusi házak tízezrei jelezték, hogy a megélhetés reményében a ruszinság a szűzföldre távozott. Az ezt követő évtizedekben hatalmas sajtópropaganda népszerűsítette a Szibériába, az Amur-vidékre való áttelepedést. A Kárpátok kincsei pedig, elsősorban az erdők, minden anyagi ellenszolgáltatás nélkül indultak utolsó útjukra a belső országrészek felé. A Ruszinföld a hatalom számára nem létezett és nem is volt szükséges. **A szocializmus öröksége: egy kifosztott országrész, egy megtagadott kis nemzet elszegényedett hazája.**

Atúlélésre, külföldi munkavállalásra, feketegazdaságra építő kárpátaljai közösség új szerveződése jelzik, hogy egy esetleges gazdasági stabilizálódás már nem fogja őket olyan váratlanul és kiszolgáltatottan érni, mint a szovjet tervgazdaság összeomlása. **Érződik ugyanakkor a nemzeti önszerveződés, és egy sajátos gazdasági autonómia igénye is mind a magyar, mind a ruszin lakosság körében. A választ azonban csak a jövő adhatja meg. Reménykedjünk.**

S. Benedek András

